

HEIMAT 3

Een filmkroniek in zes delen van Edgar Reitz

**Nederlandse samenvatting en
toelichting**

gredigeerd door Gert Jan Jansen

26 september 2005

gertjan@jansengouda.demon.nl

Voorwoord en verantwoording

Ten behoeve van Nederlandstaligen, die zich niet dagelijks bedienen van de Engelse of Duitse taal, is deze samenvatting gemaakt van de filmcyclus Heimat 3 van de Duitse regisseur Edgar Reitz. Samenvatting wil zeggen dat het eigenlijke verhaal beknopt wordt weergegeven, maar ook commentaren en beschouwingen die her en der zijn verschenen. De zes delen van deze cyclus zijn in het najaar van 2004 vertoond in een aantal Nederlandse bioscopen. De VPRO heeft de films eind december 2004 uitgezonden op televisie, waarna de Belgische firma Lumière ze in juni 2005 als sixpack DVD op de markt bracht.

Het basismateriaal voor de samenvatting is ontleend aan de boeken

Edgar Reitz: Heimat3, Chronik einer Zeitenwende, Albrecht Knaus Verlag München, 2004;

Edgar Reitz: Die Heimat Trilogie, Collection Rolf Heyne GmbH & Co. KG, München, 2004.

Een belangrijke bron was ook de Duitstalige e-mail discussie (via heimat123.de) onder leiding van Thomas Hönemann.. Hieraan werd door pakweg 20 verschillende mensen bijgedragen, die hier niet met name genoemd worden. Voor de goede orde: de Engelstalige discussie die (gekoppeld aan uitzending op BBC4 in het najaar van 2005) in november 2005 begint onder leiding van Ivan Mansley, is niet verwerkt.

Voorts is materiaal uit interviews en perspublicaties verwerkt, zoals:

Maarten van Bracht “Gezocht: Heimat, Edgar Reitz voltooit zijn trilogie”, VPRO-gids 25 december 2004.

Mijn eigen aandeel in deze toelichting op Heimat 3 heeft bestaan uit vertaal- en redactiewerk. Accenten zijn daar gezet waar ik het – op grond van eigen waarneming of oordeel- niets eens was met bestaand materiaal, dan wel waar ik het niet begreep. Ook de deelname aan een zeer geslaagde Heimat- tour, die van 16 tot 18 september 2005 was georganiseerd door Joel Young, heeft sporen achter gelaten. Uit de mond van Helma Hammen (de vrouw die voor Edgar Reitz moest zorgen voor invulling van kleine rollen en figuranten) en van Karl-Heinz Kaiser (in de film chauffeur Horst van Anton Simon) konden diverse anekdotes worden opgetekend.

Voor zgn. zij-instromers (mensen die pas via Heimat 3 kennis maken met de trilogie; het zou interessant zijn te weten hoeveel dat er zijn) geldt de opmerking dat af en toe wordt verwezen naar scènes of gebeurtenissen in Heimat (H1) of Die Zweite Heimat (DZH). Dit zal echter geen belemmering zijn om deze toelichting te kunnen plaatsen. Wel past een waarschuwing voor verslaving. Als u (kennelijk) kennis neemt van deze toelichting, zult u niet rusten voor u de complete 11 delen van H1 en de 13 delen van DZH heeft gezien. Ze zijn de moeite waard!

Ik draag dit werk op aan Reinder Rustema, Ivan Mansley en Thomas Hönemann. Zonder hun inspanningen, zowel procedureel als inhoudelijk, was de bekendheid van en de discussie over het werk van Edgar Reitz niet op het huidige internationale niveau gekomen. Zij hebben een belangrijke toegevoegde waarde gehad voor de belangstelling die mondiaal bestond voor “Heimat”.

Gert Jan Jansen

Gouda, 26 september 2005.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord en verantwoording	2
Inhoudsopgave	3
Introductie	4
Deel 1: Het gelukkigste volk ter wereld	7
Deel 2: De wereldkampioenen	17
Deel 3: De Russen komen	22
Deel 4: Het gaat iedereen goed	29
Deel 5: De erfgenamen	36
Deel 6: Afscheid van Schabbach	42

Introductie

Oude bekenden

Men kan zich in H3 verheugen op het terugzien van oude bekenden uit Heimat (H1) en Die Zweite Heimat (DZH), personen waarmee men zo vertrouwd is geraakt dat ze een beetje familie zijn geworden.

- Hermann Simon en Clarissa Lichtblau uit DZH (gespeeld door Henry Arnold en Salome Kammer) komen elkaar –na vele jaren- weer tegen op de avond van de val van de muur in Berlijn. Ze besluiten bij elkaar te blijven. Iedereen die de 13 delen van DZH heeft „meegedeeld“ met het feit dat ze elkaar steeds maar niet „kregen“, wordt nu op zijn wenken bediend. Ze gaan wonen in het fraaie Günderodehuis bij Oberwesel, dat ook een hoofdrol krijgt in Heimat 3.
- Anton Simon en Ernst Simon uit Heimat (Matthias Kniesbeck en Michael Kausch) de ouder geworden gebroeders Simon, waartussen de verhouding zich niet heeft gewijzigd: de voetganger versus de gelukzoeker. Anton is dikker geworden en dat past uitstekend bij zijn rol als regionale patriarch. Ernst is ook iets in de breedte gegroeid sinds de opnames voor Heimat 1 zo'n twintig jaar terug. Was hij (gesitueerd in 1982) bijna kaal; nu heeft hij weer een lichte krullende haardos.
- Bijrollen die in H3 terugkeren zijn die van mevrouw Lichtblau, de moeder van Clarissa (Edith Behleit) en –met de grandeur van een gastrol- Schnüsschen, opnieuw vertolkt door Anke Sevenich, die na DZH regelmatig op de Duitse TV te zien geweest is.
- Dan zijn er nog enkele kleinere rollen uit H1 die terugkeren, maar die niet worden bezet door dezelfde acteurs. Het gaat met name om de kinderen van Anton: achtereenvolgens Marlies, Hartmut, Dieter, Helga en Gisela.

Het aantal bekenden had best nog iets groter kunnen en mogen zijn. Jammer dat er niemand van de vriendenkring in de Fuchsbau (DZH) een keer op bezoek mocht komen in het Günderodehuis. Wat betreft de familiekring moeten we Martha missen, de vrouw van Anton (haar foto met rouwband staat op de schoorsteenrand), maar ook niet Lotti Schirmer en haar gezin en de kinderen van tante Pauline Kröber-Simon.

Documentaire rollen

Enkele rollen geven de film af en toe een documentair karakter:

- Karl August Dahl, in de film aangeduid als "Raketen-August", wordt gespeeld door de echt bestaande Karl August Dahl, die ook de bijnaam "Raketen-August" had . Deze geestelijke was in de jaren -80 het icoon van de vredesbeweging in de Hunsrück. Hij had de leiding bij demonstraties voor ontmanteling van de atoombommen die - gericht op het oostblok.- in de Hunsrück gestationeerd waren. Dahl is officieel dominee, maar in deel 3 staat hij zonder probleem in de (katholieke) Hunsrückdom het pas geboren kleinkind van Anton te dopen. NB In de Nederlandse ondertiteling wordt hij aangeduid met de naam "Bell", dat is echter de plaats waar hij als dominee "stond".
- Rudi en Lenchen Molz, het echtpaar van de herberg in Schabbach (uitstekend vertolkt door Bertolt Korner uit Freiburg en Christel Schäfer uit Ellern im Hunsrück) zijn een levensechte kopie van een bestaand koppel: cafébaas Rudi Molz en zijn vrouw Marga Molz van de Bauernstube in Woppenroth. Rudi Molz, reeds ten tonele wordt gevoerd in de documentaire „Geschichten aus den Hunsrückdörfern“ (1980)- raakte goed bevriend met Edgar Reitz in de tijd dat HEIMAT ontstond. In de gelagkamer zogen Reitz en

Steinbach levenservaringen en anekdotes van de dorpsbewoners in zich op, om ze later te verwerken in het verhaal van HEIMAT. Eigenlijk zouden Rudi en Marga Molz zich zelf spelen in H3, maar dat werd door de tragische dood van Rudi in januari 2002(vier maanden voor het begin van de opnames) onmogelijk. Reitz heeft met H3 ook een monument voor zijn vriend willen maken.

- Lothar Beck, de (toenmalige) minister-president van Rheinland-Pfalz speelt in de film zichzelf, wanneer hij aanwezig is ter ondersteuning van het museumproject van Ernst.

Nieuwe karakters uit Oost-Duitsland

De kijker zal kennis maken met een hele reeks nieuwe gezichten en karakters. Een Duitse kroniek over de negentiger jaren kan nauwelijks geloofwaardig zijn, wanneer daarin geen figuren uit de vroegere Ostzone voorkomen. Uwe Steimle zet een overtuigende rol neer als Gunnar Brehme; maar ook de figuur van Tilmann, kinderlijk, vlijtig en betrouwbaar is zeer herkenbaar. Het kan zijn dat mensen die in bewondering terug denken aan HEIMAT of DZH aanvankelijk wat moeite hebben met die nieuwe karakters. In eerste instantie komen ze over als indringers, die niet in het verhaal thuishoren. Dat gevoel verdwijnt echter snel, omdat ze goed zijn geconcipieerd en vertolkt. De verhaallijn die Oost-Duitsland in beeld brengt, staat op het conto van Thomas Brussig, een auteur uit het oosten die bekend werd met boeken als "Helden wie wir" en "Sonnenallee" Op basis van zijn levenservaring was het mogelijk de Ossis veel leven, echtheid en ook humor mee te geven. Niet –Duitse kijkers hadden in de bioscoop de nodige moeite met het dialect van de Ossies.

Maarten van Bracht vraagt in de VPRO-gids aan Edgar Reitz:

De Ossies gedragen zich aanvankelijk als kinderen in Luilekkerland, nogal overdreven. Zou u het zonder hulp van de Oost-Duitse co-scenarist Thomas Brussig hebben aangedurfd om de Oost-Duitsers zo ten tonele te voeren?

'Ik zou het voorzichtiger hebben aangepakt. Maar Thomas zei: zo klopt het, zo zien wij - Oost-Duitsers- onszelf. En hij heeft gelijk, want bij alle premières in Oost-Duitsland was het publiek enthousiast. Men zei: "Dat zijn wij, zo waren we en zo zijn we". Natuurlijk is er sprake van naïviteit, natuurlijk wordt die gedirigeerd, maar dat heeft de herkenbaarheid bevorderd, zodat men ook weer een beetje om zichzelf kan lachen. Vreemd genoeg krijg ik op dit punt alleen in het westen kritiek te horen. De Wessies zijn bang dat het niet politiek correct is tegenover de Ossies; dat ze als tweederangsburgers worden beschouwd. De mensen die denken: "wel de Ossies beledigen, maar niet de Wessies" hebben ongelijk. Alleen Thomas Brussig wist precies, waar hij overdrijving en satire kon toepassen. Hij heeft de voor ironie benodigde dubbele kijk; op zowel de oppervlakkige buitenkant als de verborgen binnenkant.'

De Oostduitsers leveren – in de versies zonder ondertiteling- wel een taalkundig probleem op voor kijkers die de Duitse taal niet machtig zijn. Het Saksische dialect blijkt voor velen nog moeilijker te verstaan dan het "Hunsrücker Platt". Gelukkig heeft Pieritz ons in HEIMAT al laten wennen aan dialect uit Dresden en omgeving.

Meerdere versies

Tot slot van deze introductie van de zes delen van Heimat 3 (H3) een paar woorden over het feit dat er sprake is van meerdere versies.

In Duitsland had men eind 2004 te maken met:

a) de bioscoopversie, die ook op DVD is uitgebracht en in Nederland door de VPRO is uitgezonden op TV;

b) de ingekorte TV-versie die op ARD (zeg maar Duitsland 1) is vertoond.

De ARD stelde als eis dat elk van de zes uitzendingen een lengte had van exact 88 minuten en 30 seconden. Men wilde perse vasthouden aan de vaste structuur van de TV-avond, een blok na het Journaal van 8 uur. Dat betekende dat in alle 6 delen geknipt moest worden, tot 40 minuten toe. In Duitsland heeft zich daarover een heftige discussie voorgedaan, waarin de bazen van de publieke ARD –omroep o.a. voor cultuurbarbaren werden uitgemaakt. In deze Nederlandstalige bespreking van H3 zal hieraan voorbij gegaan worden. De kans dat iemand zich met de (video-opname van de) Duitse tv-versie moet behelpen is klein.

Daarnaast zijn de rechten op vermenigvuldiging van H3 op DVD aan verschillende bedrijven verkocht, elk met een eigen verspreidingsgebied. De Belgische firma Lumière zette H3 in zes DVD's op de Nederlandstalige markt, met de originele soundtrack, voorzien van ondertiteling, naar keuze Frans of Nederlands..

Deel 1: Het gelukkigste volk ter wereld (1989)

1.1. Het verhaal

1.1.1. Ontmoeting op 9 november 1989

Componist-dirigent Herman Simon en zangeres Clarissa Lichtblau lopen elkaar op de avond van donderdag 9 november 1989 in de hal van een Berlijns hotel tegen het lijf. Niet alleen mondiaal een historische dag, de val van de muur, maar ook persoonlijk. Ze waren elkaar uit het oog verloren, nadat zij in de periode 1960 tot 1970 in München telkens net niet tot een vaste relatie kwamen. Daarna hadden zij hun eigen carrière opgebouwd, een bewogen, maar ook eenzaam bestaan, levend vanuit hun koffers. Nadat ze elkaar in de armen zijn gevallen, gaan ze op Clarissa's hotelkamer met elkaar naar bed. De televisie staat aan en geeft beeld en geluid van jubelende mensen uit Oost- en West-Berlijn. Wanneer ze daarna toekomen aan de vraag hoe hun leven ondertussen is verlopen, bekent Clarissa haar droom om samen met Herman in een bepaald huis in het Rijndal te wonen en gelukkig te zijn. Hij is nooit uit haar gedachten verdwenen. Bij Herman slaat de vonk over; ze willen zo snel mogelijk gaan kijken bij dat huis boven de Rijn bij Oberwesel.

In het eerste deel van de film plaatst de regisseur afwisselend Herman en Clarissa in de rol van verteller, die ons –naast de beelden- introduceert in de voorgeschiedenis en de onderlinge relaties. Onderweg door de DDR en West-Duitsland wisselen ze elkaar af aan het stuur. Het laatste stuk valt Herman op de rijdersstoel in slaap. Als hij wakker wordt, ziet hij in het herfstschener het droomhuis van Clarissa, een vervallen vakwerkhuis op een rots boven een wijngaard aan de Rijn, vlakbij de beroemde Loreley. Clarissa's wens en de gedachte met haar een nieuw leven te beginnen, hebben hem betoverd. Ze kopen het Günderode-huis, genoemd naar een romantische dichteres die daar zou hebben gewoond. Het geluk van dit nieuwe begin is totaal.

1.1.2. Dicht bij Schabbach

Al snel merkt Herman hoe dicht het huis eigenlijk bij het dorp Schabbach ligt, waar hij is opgegroeid. Hij is terug in zijn geboortestreek, verbaasd en blij maar ook met argwaan, want hij weet nog hoe hij vol pijn en woede wegtrok naar München met het voornemen nooit terug te keren. Herman komt weer in contact met zijn stiefbroers en andere dorpsbewoners, aangevoerd door cafébaas Rudi Molz. Herman sluit zich aan bij de vredesactivisten die zich verzetten tegen de aanwezigheid van Pershings in de Hunsrück. Zijn broer Ernst heeft zich als een kluizenaar terug getrokken aan de rand van het dorp. Daar is ook zijn airstrip, waarmee hij het dorp kan ontvluchten. Hij begrijpt niet waarom Herman is terug gekomen naar zijn geboortestreek. Bij broer Anton ziet het er heel anders uit. Met huishoudster, kinderen en kleinkinderen heeft hij, eigenaar van een flinke fabriek van optische apparatuur, een complete hofhouding om zich heen verzameld.

1.1.3. Restauratie Günderodehuis

Het Günderode-huis moet grondig gerestaureerd worden. Hoe pakken ze dat aan? Clarissa moet na enkele dagen al weer naar Leipzig voor een concert. De voorstelling op 13 november in het Gewandhaus valt echter uit vanwege een zgn. maandagdemonstratie (de muur is dan wel gevallen, het DDR- regime nog niet). Tijdens die gedwongen pauze leert Clarissa Udo en Gunnar kennen; twee back-stage handwerklieden van de concertzaal. Ze zijn maar al te graag

bereid zijn om – tegen 10 West-Marken per uur- de restauratieklus aan te nemen. Later komen er nog twee Saksen bij: Tobi , een kerkrestaurator en Tillmann, een electricien.

Vanwege hun concertverplichtingen moeten Herman en Clarissa elkaar veel alleen laten. Onderweg schrijven ze korte liefdesbrieven. Afwisselend zijn er beelden van concerten van Herman of Clarissa (de acteurs zijn daadwerkelijk de uitvoerenden) en opnames van werkzaamheden in of bij het Günderodehuis. Die verlopen voorspoedig, want de jonge Saksen blijken uitstekende vaklieden te zijn, terwijl Rudi Molz waarmee Herman en Clarissa vriendschap sluiten. Ze nodigen de bouwvakkers uit om –met vrouw en kinderen -de eerste Kerst in het verenigde Duitsland gezamenlijk in München te vieren, waar Herman nog steeds een appartement heeft en waar ook Hermans theateragent Reinhold woont.

1.1.4. De feestdagen van 1989

Helaas zat er voor Clarissa een kink in de kabel. Ze moet zich los maken uit de hereniging van haar geliefde, omdat haar zoon Arnold (uit het huwelijk met Volker) als “hacker” voor de rechtbank moet verschijnen. Zij wil hem bijstaan. Hij woont bij Oma Lichtblau in Hamburg.. De rechtszaak loopt goed af, maar haar moeder roept haar ter verantwoording voor de verhouding met Herman en voor de “onzinnige” aankoop van een ruïne. Zo wordt ook haar zangcarrière geruïneerd, vreest Oma. De ware reden (zoals blijkt als ze Herman opzoekt op 7 december in het Concertgebouw in Amsterdam) is dat ze vreest alleen achter te blijven, wanneer haar ‘onderpand’ Arnold in het huis van zijn moeder zou kunnen wornen. Uit schuldgevoel heeft Clarissa beloofd om kerstmis bij Arnold en Oma in Hamburg door te brengen. Daarna heeft ze weer een concertverplichting.

Herman viert met Gunnar en Udo en hun gezinnen kerst en oud-en –nieuw in München, voor de gasten uit de DDR een sprookjesstad. Tobi en Tillmann gaan niet mee. Tillmann heeft Moni uit Oberwesel leren kennen, met wie hij een liefdesnestje in het koude Günderodehuis bouwt. Vanuit München bezoekt het gezelschap euforisch het hoogste punt van Duitsland, de Zugspitze. Daar begint het geluk te breken. Petra, de vrouw van bouwvakker Gunnar wordt verliefd op Reinhold, die de tederheid uitstraalt die ze vergeefs een spoor bij Gunnar heeft gezocht. Gunnar reist boos terug naar het Günderodehuis en beleeft de jaarwisseling in zijn eentje. Dat geldt niet voor Herman, want op de stoep van zijn Münchens appartement staat Clarissa . Ze is verkouden en heeft geen stem meer. “Ik laat je nu nooit meer alleen”, zegt Herman., waarna de film wordt afgesloten met beelden van het vuurwerk bij de Brandenburger Tor, waar 100.000 mensen uit oost en west zich hebben verzameld.

1.2. Toelichting

1.2.1. Het Günderodehuis

Het "Günderodehaus" genoemd naar de dichteres Caroline von Günderode, draagt zijn eigen geschiedenis met zich mee. Het vormt in H3 het centrum van alle ontwikkelingen, het aanknopingspunt, waar vanuit draden gesponnen worden die – waarheen zij ook geleid zijn (Leipzig, Zürich, Berlijn, Keulen, Amsterdam, Wenen, Parijs.) steeds weer terugkomen. Als rekwisiet leverde het in technische zin een uitdaging op, omdat het eerst ergens anders afgebroken moest worden, toen als ruïne opgebouwd moest worden, om tenslotte –als onderdeel van de handeling in de film met behulp van de bouwvakkers uit Oost-Duitsland prachtig gerestaureerd te worden. Wie inmiddels op de plek is geweest, zal bevestigen om welk een unieke locatie het nu gaat. Nadat het huis eerst – conform de tijdelijke bouwvergunning- dreigde te worden afgebroken, heeft de gemeente Oberwesel er met hulp

van private investeerders en met middelen uit het LEADER-Plus programma van de EU voor kunnen zorgen dat het op die plaats kan blijven staan. Edgar Reitz heeft dit “filmrekwisiet” om niet ter beschikking gesteld (anders had hij de kosten van afbraak en afvoer voor zijn rekening moeten nemen). Op woensdag 14 september 2005 werd er een café-restaurant met biertuin geopend.

Een vraag aan Edgar Reitz (Maarten van Bracht in VPRO-gids van 25 december 2004): *Het Günderode-huis wordt opgetrokken door bouwvakkers uit Oost-Duitsland. Waarom krijgen ze zwart uitbetaald?*

'Ha, daar moet geen misverstand over ontstaan. Volgens de West-Duitse wetgeving waren de Oost-Duitsers ook Duits staatsburger, met recht op arbeid, een werkvergunning als ze naar het westen kwamen. Maar de wet schreef anno 1990 nog niet voor dat Oost-Duitsers dan ook premies moesten afdragen. Ze hoefden dus - dat heeft een jaar geduurd - geen belasting te betalen. Zo konden ze aardig wat verdienen. Dus geen zwart werk, maar werk dat niet verboden was.'

Het idee achter de opbouw van het Günderodehuis kwam voort uit persoonlijke herinneringen van Edgar Reitz. In september 1989 waren Edgar Reitz en zijn echtgenote Salome Kammer aan de verbouwing van hun huis in München begonnen. De werklieden die ze ingehuurd hadden, deden het kalm aan, maar declareerden wel een afgrijselijk aantal uren. Edgar en Salome waren bezig met de voorbereidingen van DZH en konden geen toezicht houden op de voortgang, terwijl ze ook geen geld genoeg hadden om zo door te gaan. Salome Kammer ging begin november 1989 naar de DDR om haar petekind te bezoeken. Bij die gelegenheid leerde ze drie handwerkslieden kennen die bereid waren meteen na het openen van de grens naar het westen te komen. Er was voor een aantal maanden werk. Gezamenlijk beleefden ze de euforie van de hereniging. Ook de vrouwen en gezinnen van de handwerkers leerden ze kennen. Reitz heeft ter afsluiting allen uitgenodigd voor een bezoek aan München, waarbij de Alpen getoond werden en uitstapjes gemaakt werden naar mooie dorpjes in Beieren.

1.2.2. De titel

Wat te denken van de titel "Das glücklichste Volk der Welt"? Hiermee wordt op macroniveau de aanvankelijke euforie bedoeld die gepaard ging met de vereniging van de beide Duitslanden (bijzonder duidelijk in de scène op de Zugspitze). Op microniveau heeft de titel betrekking op het lot van de individuele hoofdrolspelers, speciaal Herman en Clarissa. Reeds aan het eind van de episode zien we dat dit geluk weer kan gaan wankelen, door de sleur van alledag ter discussie wordt gesteld. Het motief van het geluk dat verloren gaat, of het ter discussie stellen van hetgeen men als levensgeluk of doel ondervindt, loopt als een rode draad door alle zes afleveringen. Het houdt de kijker steeds weer de spiegel voor, waarvan het beeld doet afvragen of onze pretenties, waardeoordelen en omgangsvormen nog wel passend zijn. Het is dus geen lichte kost, maar een film waar je je voor open moet stellen.

1.3. Commentaren

1.3.1. Het razende tempo aan het begin van de film

H3 begint met een razend tempo. Binnen een paar minuten hebben Herman en Clarissa elkaar niet alleen teruggevonden, maar besluiten ze samen te blijven, wordt er een huis gekozen en gekocht, worden er bouwvakkers ingehuurd, etc. Chronologisch gezien loopt het als volgt:

- Donderdag 9 november: 's avonds laat ontmoeten Herman en Clarissa elkaar in Berlijn;
- Zaterdag 11 november: ze reizen vanuit Berlijn naar Oberwesel en bezoeken 's avonds de eigenaar van de Günderode ruïne, wijnboer Wallauer.
- Zondag 12 november: bezoek aan het pand; de koop wordt gesloten met Pitt als getuige (vertolkt door Karl Burg van Weingut Burg in Dellhofen)
- Maandag 13 november: wandeling Clarissa en Herman rondom het huis, vertrek Clarissa naar Leipzig; Herman loopt door naar Schabbach en ontmoet Rudi Molz c.s. 's Avonds maakt Clarissa in Leipzig kennis met Udo en Gunnar.
- Dinsdag 14 november: Clarissa neemt Gunnar en Udo mee naar de Hunsrück, waar ze ingekwartierd worden in Gasthaus Molz. De restauratie kan beginnen.
- Half december is het houtskelet opgekrikt en al weer wind- en waterdicht gemaakt.

Het wijkt allemaal nogal af van de beschouwelijke, diepgaande verteltrant van HEIMAT 1. Het wekt ook de indruk dat het verwerven van een bouwvergunning en het krijgen van toestemming om een monument te verbouwen een fluitje van een cent is in Duitsland. Ook bij het schema van internationale optredens van Hermann en Clarissa zijn vraagtekens gezet. Kun je in zo'n tempo zulke uiteenlopende werken ten gehore brengen?

“Het lijkt of je onvoorbereid in een rollercoaster bent gestapt; het gevoel dat je de snelheidslimiet aan het overtreden bent”. Over het tempo van deel 1 is zwaar gediscussieerd in de Duitstalige e-maildiscussie van december 2004, toen de 6 delen op de Duitse televisie werden vertoond. Waren het productietechnische factoren, die Edgar Reitz tot dit in elkaar persen van het verloop van de gebeurtenissen hebben gebracht? Hij moest tenslotte het hele verhaal in 6 delen onderbrengen, terwijl hij stof had voor veel meer afleveringen. HEIMAT 1 en DZH kenden een veel meer afleveringen: 11 en 13. “Reitz heeft in allerijl de stukken op het schaakbord gezet. De beperkte zendtijd die hoofdopdrachtgever ARD hem gaf, maakte dit onvermijdelijk. In een dichtopeengepakt eerste deel heeft hij het “spel op de wagen gezet”.

Een heel andere veronderstelling is dat de haastige vertelwijze de hectische, nieuwe tijd moet weerspiegelen. Kan onze snelle en oppervlakkige TALPA-leefwijze wellicht alleen overtuigend in beeld gebracht worden met een evenzeer onrustige beeldopvolging? Andersom geredeneerd, zou het ook kunnen dat de beschouwelijk aanpak van HEIMAT 1 niet meer had gepast bij een verhaal in de tegenwoordige tijd. Zit er wellicht tussen HEIMAT 1, DZH en H3 bewust een opgaande lijn qua tempo?

Hoe het ook zij, zeker de romantische kijker had het op prijs gesteld, wanneer de scènes, waarin Herman en Clarissa elkaar terugzien en “elkaar toch nog krijgen”, iets meer diepgang hadden gehad. Maar liefst 13 afleveringen lang heeft hij in DZH met hen meegedelen, terwijl ze – duidelijk tot elkaar aangetrokken- maar niet tot een duurzame relatie kunnen komen.

Maarten van Bracht heeft Reitz over het snelle begin van de film een vraag gesteld in zijn interview voor de VPRO-gids.

Heimat 3 begint. Herman en Clarissa hebben elkaar 17 jaar niet gezien, maar de zaak is in recordtijd beklonken: Ze praten elkaar bij, gaan met elkaar naar bed en vertrekken nog dezelfde nacht richting Hunsrück, op zoek naar een vakwerkhuis waarop Clarissa al eer der een oogje had laten vallen. Heeft u de kijker met opzet overrompeld om maar meteen met het verhaal te kunnen beginnen?

Reitz: ‘Als je goed kijkt, zie je dat bij hun aankomst op de Hunsrück overal vuren branden, want het is Sint-Maarten, 11 november. Maar ze ontmoetten elkaar op 9 november, de dag waarop de Muur viel. Dus je kunt je afvragen, wat hebben die twee dan op de 10de gedaan? Nu, ik heb ongeveer een uur besteed aan die 10de november, maar dat materiaal is niet in de film gekomen. Daar laat ik Reinhold, Hermans assistent die de hele nacht naar hem op zoek is geweest, het liefdespaar bijpraten over de actuele gebeurtenissen. Reinhold heeft dan al een spontaan concert georganiseerd met musici uit Oost- en West-Duitsland. Op het programma staat Beethovens Negende, met Herman als dirigent en Clarissa als sopraan. Ze zijn de hele dag bezig met instuderen en kennismaken ‘s Avonds zit bij het concert een overgelukkige Willy Brandt in de zaal, die met de val van de Muur zijn politieke werk bekroond ziet. Na het concert komen Herman en Clarissa nader tot elkaar en besluiten hun leven met elkaar te delen. Had ik al dit materiaal gebruikt, dan zouden de twee pas aan het eind van deel 1 op de Hunsrück zijn gearriveerd. En ik mocht maar zes delen maken. Vandaar die bliksemstart in de hoop dat de stormachtige historische gebeurtenissen ook gespiegeld worden in het gedrag van Herman en Clarissa. Overigens ben ik nu al bezig met een film, waarin het niet gebruikte materiaal alsnog wordt verwerkt. *Heimat 3* heeft een lange ontstaansgeschiedenis. Ik heb zeven jaar aan de film gewerkt, met veel discussie over mogelijke zijwegen en alternatieven.’

1.3.2. Duitse kritiek op de aanpak

Het eerste deel van HEIMAT 3 heeft dus zeker niet alleen enthousiasme, maar vooral in Duitsland de nodige kritiek opgeleverd, met name bij kijkers die HEIMAT 1 en DZH destijds met grote interesse gevolgd hadden. In H3 zou Reitz het tegendeel tonen van hetgeen hij in de twee andere series had laten zien. De figuren zouden niet boeien. Het verhaal zou in een razend tempo en onvoorspelbaar verlopen. Er wordt niets opgebouwd; er worden dingen beweerd, die de toeschouwer maar moet slikken. De figuren en hun geschiedenis krijgen geen ruimte, geen aandacht. Het wordt afgeraffeld. Clarissa en Herman komen elkaar na 17 jaar tegen, gaan met elkaar naar bed en kopen een huis in de buurt van Herman’s Hunsrücker heimat. Je kunt het hele verhaal in één zin samenvatten; dat is toch niet normaal voor een film of een boek. Zoals het ontstaan van Gunnars jaloezie wordt opgebouwd: een bankroetverklaring voor de verteller zou op zijn plaats zijn..

Een verklaring werd (naast de beperkte tijd) gezocht in het feit dat HEIMAT 1 sterk gebaseerd was op belevenissen van de inwoners van de Hunsrück. Niet voor niets namen Reitz en zijn co-auteur daar een aantal maanden hun intrek en lieten zich verhalen vertellen. Uit eigen ervaring kon Reitz zijn herinneringen aan de 40-er jaren daar aan toevoegen. DZH vertelt het verhaal van Reitz eigen studententijd in München en ontleent zaken aan zijn vriendenkring. Alles is doordeesemd van zijn ervaring en leven. Het verhaal van H3 daarentegen moest bedacht worden en dat is –volgens sommige Duitse critici- niet de sterkste kant van Reitz. Er waren reacties in de trant van: “Alles is papier, inclusief de stem van de verteller. Wat is er uit Herman en Clarissa geworden. Wat is er met Edgar Reitz gebeurd? Ergens moet iets scheef gegaan zijn, waardoor dit oppervlakkige, ja harteloze werk ontstaan is. De tovenaer Reitz is een gewone filmer geworden. Hij houdt –misschien met uitzondering van Ernst en Tillmann- niet meer van zijn hoofdpersonen, omdat ze niet zichzelf mogen zijn, maar voortdurend moeten bijdragen aan twee of meer thema’s“

Ook in de (engelstalige) berichten van de mensen die bij de wereldpremière in München waren, klonk aanvankelijk teleurstelling door. “In het begin ga je uit van de structuren en patronen van HEIMAT 1 en DZH. Dan kun je niet open en flexibel omgaan met de nieuwe

serie”. De eerste drie delen laten zich vergelijken met een rit in de achtbaan: snel en soms angstaanjagend. Pas in het vierde deel hervindt Reitz zijn vertrouwde aanpak, waarbij de grote emoties een plek krijgen. Dat roept de vraag op waarom Reitz niet een aantal verhaallijnen en personen heeft geschrapt om rust te brengen in de film.

1.3.3. Maar ook bewondering

Er zijn ook genoeg kijkers die helemaal geen problemen hebben met de snelheid van handeling in het begin. Zij zien het als een sprookje: het begint gewoon, zonder vragen over eventuele andere relaties of partners gedurende de voorafgaande 17 jaar. Herman en Clarissa zijn ook geen twintig meer! Soms kunnen ook hele belangrijke zaken in het leven snel gaan. Die kijkers stellen dat ze het tempo in DZH juist te laag vonden, waardoor de films saai werden.

Ook zijn er stemmen die het begin van de film juist betitelen als een geniale zet van Reitz, waarvoor elk alternatief slechter had uitgepakt. Reitz zelf in “Die Zeit”: “Alle kijkers weten dat het “hogedrukgebied” van het eerste kwartier van de film langzaam gevuld zal worden. Ze worden daarmee fundamenteel aan hun eigen (persoonlijke of collectieve) ervaringen herinnerd en dat doet vaak erg pijn, zeker als die herinnering zo knap en geloofwaardig wordt opgeroepen. Het elkaar terugvinden van Herman en Clarissa en de val van de muur zijn onovertreffbare ervaringen van geluk. De gebruikelijke reactie is dan dat men het nooit meer los wil laten: dit godsgeschenk moet in dankbaarheid gekoesterd en verzorgd worden.. De hoop wordt geformuleerd dat die ervaring blijvend mag zijn. Maar hoe onbuigzamer die verwachting en hoe kleuriger de illusie, des te sneller en radicaler volgt de ontzuivering. Dat is de boodschap van het begin van H3. “

1.3.4. Het motief: terugkeer

Terugkeer is het centrale motief voor alle personen en voor de verhaallijnen die een rol spelen in dit eerste deel. Wie nauwgezet let op de titelmelodie, kan wellicht verstaan wat het koor zingt: "Weh dem, der keine Heimat hat." (later ook: "Wohl dem, der jetzt noch Heimat hat.") Zo'n dertig jaar nadat hij op de vlucht is geslagen voor de bekrompen, kleinburgerlijke cultuur van zijn familie, belandt Herman (op het oog bij toeval) weer op zijn geboortegrond. Hij merkt tot zijn verbazing dat hij meteen thuis voelt, alsof hij niet weggetrokken is, maar slechts even afwezig was(Aan het eind van DZH in 1970 keert hij overigens ook terug, maar daar wordt in H3 niet op teruggegrepen). De eerste ontmoeting met zijn broer Ernst verloopt niet spectaculair. Ook de dikdoenerij van zijn broer Anton, die zich heeft ontwikkeld tot een "Hunsrück-Tycoon", verdraagt hij met afstandelijke vanzelfsprekendheid. Herinneringen aan zijn kindertijd komen boven, maar bij alle opwinding weet Herman van meet af aan de afstand tussen zijn huis aan de Rijn en het dorp Schabbach op waarde te schatten.

1.3.5. Kritiek op hoofdrolspelers

In de Duitstalige e-mailcommentaren valt de regelmatige terugkeer op van kritiek op de invulling van de beide hoofdrollen, dus van Herman en Clarissa. Menigeen vindt dat de rollen niet tot leven komen; niet alleen door de gekunstelde doorstart van hun relatie, maar ook door de dialogen. Het lijkt of ze hun tekst van de autocue lezen. Als voorbeeld wordt de ontmoeting genoemd in de hal van het Berlijnse hotel Kempinski: "Sag, dass du real bist, kein Traum". Zou iemand in die situatie spontaan zo'n tekst produceren? Het werd houderig, ongeloofwaardig en pathetisch genoemd. Ook Herman's ' opmerking op Clarissa's hotelkamer "Das ist alles nur für uns" sloeg niet overal aan.

Herman's monoloog helemaal aan het begin (waar hij zegt dat hij iets voelt vibreren in de lucht) is een kopie van de woorden van Helga (in DZH deel 5), wanneer zij aan de vooravond van de "Münchener Krawalle" een processie van kloosterzusters voorbij ziet trekken. Het verschil is alleen dat de passage met Helga geloofwaardig overkomt, terwijl ze uit de mond van Herman geen indruk maken.

1.3.6. Losse opmerkingen bij diverse scènes

1. Het witte paard.

De vraag is gesteld wat het witte paard betekent, dat langs draaft als Herman en Clarissa na hun eerste aankomst bij het Günderode-huis een ommetje maken? Is er een parallel met de Française die in HEIMAT 1 onderweg van Parijs naar Berlijn een nacht in Schabbach doorbrengt? Waarschijnlijk heeft dat er niets mee te maken. Het is 11 november alias Sint Maarten; in de Hunsrück (maar ook elders in Duitsland) rijden op die dag ruiters die Sint Maarten moeten voorstellen, overigens niet uitsluitend op witte paarden.

2. Gunnars tasje

Wat zit er in het bleekgroene tasje dat Gunnar steeds in de hand heeft? Sommige kijkers maken hier de vergelijking met "het doosje van Rob"(zie toelichting op DZH deel 8, hoofdstuk10), waarvan de kijker de inhoud niet te zien zal krijgen. Dit lijkt vergezocht, want het is toch ook duidelijk dat Gunnar hierin zijn belangrijkste gereedschap, zijn superbeitel, bewaart.

In de Volkskrant van 23 december 2004 geeft Edgar Reitz een heldere verklaring voor de mysterieuze groene zak van Gunnar: "*Bij inwoners van de voormalige oostzone leverde het optreden van Gunnar applaus op, omdat hij voortdurend rondloopt met zo'n typische linnen draagtas. Zo'n tas is een symbool voor de DDR: iedereen had er een bij zich voor het geval er plotseling ergens aardappels te koop zouden zijn. De tas droeg bij aan de geloofwaardigheid van Heimat voor de Oostduitsers*"

3. De terugkeerscènes

Zeer overtuigend wordt de dialoog genoemd bij de terugkeerscènes van Herman in Schabbach, resp bij het Günderodehuis :

1. op het dorpsplein van Schabbach:

Herman "*Het zou kunnen dat iemand de hele wereld rond is gereisd, terwijl hij voor een Schabbacher alleen maar een tijdje weg geweest is.*",

2. bij het Günderodehaus:

Herman: "*Ik heb zo veel van de wereld gezien; waarom keer ik uitgerekend hier terug? Waarom niet in Toscane, aan de rotskusten van Bretagne of op een Grieks eiland? Waarom hier?*"

Udo: "*Dat is toch duidelijk. Hier hoef je aan niemand uit te leggen wie je bent. De mensen hier hebben niet het gevoel dat je weg was, je was slechts onderweg..*"

De dialoog bij de terugkeer in Schabbach mag de een overtuigen; de ander vindt dit warme welkom van Herman in Schabbach verbazend, zo niet ongeloofwaardig. Had het niet veeleer voor de hand gelegen dat ze Herman na al die tijd niet meer herkend hadden, hem schuw uit de weg waren gegaan, of hem hooguit kort hadden gegroet? Maar nee, het hele dorp loopt verheugd op hem af. Zijn de inwoners van de Hunsrück werkelijk zo ontvankelijk voor mensen die vertrokken zijn en ondertussen eigenlijk tot een vreemde zijn geworden?

4. De lievelingsschoondochter

Het feit dat Anton over Mara spreekt als zijn „lievelingsschoondochter“ doet merkwaardig aan, ook al beseft men in tweede instantie dat Anton maar één schoondochter heeft. De andere zoon, Dieter, is immers niet getrouwd. De suggestie hangt in de lucht dat Anton een

verhouding met Mara heeft (bv. omdat zoon Hartmut uiterst zuur zit te kijken in haar richting Mara niet ideaal blijkt en Anton's vrouw Martha niet in het script van Heimat 3 is doorgedrongen), maar in de latere delen wordt dit niet bevestigd. Toch krijgt de kijker een gevoel van vervangende schaamte tegenover de echte dochters: Marlies, Helga en Gisela.

5. Rudi Molz

Het regelmatig optreden van Rudi Molz doet de vraag opkomen wat voor werk hij eigenlijk heeft. Moet hij niet in het café-restaurant zijn? Moet hij geen vee verzorgen? Dit is waarschijnlijk het gevolg van het voornemen van Edgar Reitz om de film –na het overlijden van de echte Rudi Molz- tot een monument voor zijn vriend te maken. Zo werd zijn rol gepromoveerd van die van parttime boer tot parttime opzichter bij de renovatie. Dat betekende enig verlies aan geloofwaardigheid als het om de realiteit gaat.

6. Geslaagd

De beelden van de voortgang van de restauratie van het Günderodehuis. Het is absoluut niet langdradig en saai.

De scène waar de mensen allemaal hand-in-hand in dat prachtige Hunsrücker landschap staan; in kleuren die ook van HEIMAT 1 zo zijn bijgebleven.

7. Clarissa zingt Dido

In Parijs brengt Clarissa (in beeld) het klaaglied van Dido ten gehore, onderdeel van de opera “Dido en Aeneas” van Purcell. Is dit een aanwijzing voor het verdere verloop van het verhaal? Dido wordt namelijk verlaten door Aeneas, omdat hij een andere, belangrijker bestemming heeft, namelijk het stichten van de stad Rome.

1.3.7. Vergissingen van de filmmaker?

1. Bij het begin zegt Herman dat hij Clarissa 17 jaar niet meer gezien heeft. Dat betekent dat ze elkaar na Amsterdam 1970 (eind van DZH) toch noch een keer ontmoet hebben. Of is dat een „tijdfout“ van Reitz en had het 19 jaar moeten zijn?
2. Een ander voorbeeld doet zich voor, wanneer Herman aankomt bij het ouderlijk huis in Schabbach. “20 jaar was ik niet meer op deze plaats geweest” (ER: Heimat 3, blz. 34). Maar we weten van het slot van HEIMAT 1 dat hij na de begrafenis van zijn moeder Maria in 1982 nog – eerst gescheiden, later samen met zijn broers Anton en Ernst - door het huis heeft gelopen.
3. De HEIMAT 1-liefhebber weet nog heel goed, dat Herman in het laatste deel, na de begrafenis van zijn moeder (in 1982), een verhouding krijgt met zijn nichtje Gisela, de oudste dochter van Anton. (“Mijn moeder is jouw grootmoeder”). Bij de hernieuwde kennismaking van Herman met de familie van Anton (in 1989) is daar helemaal niets van te merken, of het zou moeten zijn dat Gisela als enige van de drie dochters, niet getrouwd is.
4. Zijn dit opmerkingen met een hoog zeurcentage? Edgar Reitz heeft er steeds op gewezen dat het om drie eigenstandige series gaat. De data zouden op de eerste plaats passend moeten zijn voor het betreffende deel. Het feit dat de drie werken vervolgens (waarschijnlijk om commerciële redenen) vermarkt werden als trilogie is daarmee in tegenspraak. In ieder geval provoceert het om op dit soort tegenspraak attent te zijn.
5. Bij het snijden van de film is ook een vergissing gemaakt. Wanneer Gunnar in de Globus bouwmarkt een toiletbril bekijkt (met prikkeldraad in het plastic tasje) heeft hij de uitgekozen beitel duidelijk in de hand, terwijl hij in scène daarna voor het rek met de beitels staat en de beste voor het eerst ziet.

6. Ernst Simon heeft na 1982 kennelijk met succes een haargroeimiddel geprobeerd. Zien we hem in het laatste deel van Heimat 1(1982, de dood van Maria) met een tamelijk kaal hoofd; in 1989 blijkt hij weer een aardige bos haar te hebben; grijs, dat wel.

1.3.8. Symboliek

- Het verwijderen van de hekwerken (bij de aankomst bij het Günderode-huis en bij de nederzetting van Ernst) verwijst naar de val van de Berlijnse muur;
- Het optillen van het houtskelet van het Günderode huis (= geluk van het Duitse volk), waarna de fundering wordt vernieuwd (= de fundering van de Duitse staat)
- Het gevoel van geluk wanneer het gezelschap op de hoogste berg van Duitsland staat, gevolgd door de teleurstelling wanneer ze weer beneden zijn (Gunnars jaloezie op Reinhold) staat symbool voor de Duitse hereniging;
- Het oosten gaat naar het westen: niet alleen de bouwvakkers, maar ook de muziek:
 1. een muziekstuk uit het Rijnland wordt gespeeld in Amsterdam;
 2. de Prager symphonie wordt ten gehore gebracht in Wenen;
 3. een Russisch lied wordt gezongen in Berlijn.
- De neusbloedingen van Herman's theateragent Reinhold Loewe staan wellicht symbool voor de uitdrukking "doen of je neus bloedt", vooropgesteld dat men die uitdrukking in Duitsland ook zou kennen. Of staat het symbool voor Reinholds tederheid en kwetsbaarheid, waarvoor Petra, die graag bescherming en genegenheid wil geven, gevoelig is. Kennelijk voelde zij zich emotioneel onvoldoende geborgen bij Gunnar. De Nederlandse uitdrukking is ook daarom niet van toepassing, omdat Reinhold de neusbloeding niet doelbewust oproept om aandacht te krijgen.

1.3.9. Parallellen met HEIMAT 1 of DZH

- In de scene waarin Clarissa en Herman in hotel Kempinski met elkaar naar bed gaan, maakt de televisie gewag van de gebeurtenissen rond de val van de muur. Zijn oom Eduard lag in 1933 in Berlijn in bed bij Lucie (H1 deel 2), terwijl de radio verslag deed van het gejubel rond de machtsovername door Adolf Hitler. Wellicht zullen sommigen ook denken aan "Una giornata particolare"
- Herman kijkt precies zo door het raam van de oude smederij, als zijn stiefvader Paul dat deed toen hij in 1919 terugkeerde van het front in Frankrijk.
- Heel mooi is het beeld van Ernst , wanneer hij met zijn vliegtuig landt op het veld bij zijn huis: half in kleur, half in zwart-wit. Dat is Reitz zoals we hem kennen.
- Als Herman met broer Anton door de fabriek van Simon Optik loopt, ligt de vergelijking met deel 9 van HEIMAT 1 voor de hand. Ook daar loopt de (scholier) Herman samen met Anton door de fabriek, terwijl de laatste uitlegt welke supervindingen hij allemaal heeft gedaan.
- Als Udo onderweg door West-Duitsland voor het eerst het reclamebord van een Aral-tankstation ziet, heeft hij het gevoel dat de nieuwe tijd begonnen is. Dat overkwam ook grootmoeder Katharina toen zij op weg naar de familie in Bochum vanuit de trein het bord van Bayer zag. Er is wel een verschil : Udo zag er een positieve belofte in; Katharina zeker niet.
- De marterval die aan het eind van deel 1 wordt getoond, grijpt zowel terug op HEIMAT 1 (waar Paul de val klaar zet om vervolgens naar Amerika te vertrekken) als vooruit op de scène in deel 4, waarin Herman erin trapt.

- In het huis van Oma Loewe spelen de kinderen van Gunnar en Udo op dezelfde manier met speelgoed, als Anton en Ernst dat met kerstmis 1935 deden. Alleen is de stoommachine nu een trein geworden.
- De boos vertrokken Gunnar rijdt met zijn auto naast de trein, waarin de anderen zitten. Ook in DZH deel 13 zien we zo'n scène. Herman zit in de trein die voortsnelst door het Rijndal, terwijl naast hem Schnüsschen en Lulu in een Citroen cabrio rijden.
- Clarissa en Herman staan in het trapportaal van zijn woning in München; ze heeft geen stem en koorts. In DZH zit ook zo'n scène.

Deel 2: De wereldkampioenen (8 juni – 8 juli 1990)

2.1. Het verhaal

2.1.1. De beginscenes

De eerste minuut van de film brengt gelijk de hoofdpersonen van deze aflevering in beeld: Het Günderodehuis, Ernst Simon, Gunnar Brehme, de bouwvakker uit Leipzig en Tobi, de Oost-Duitse kerkrestaurateur en conservator.

De hele film beslaat een periode van een maand: van 8 juni tot 8 juli 1990.

Ernst Simon vliegt met zijn Cessna boven het dal van de Rijn. Hij keert terug van een vlucht naar de Baltische staten waar hij voor een habbekrats expressionistische schilderijen heeft opgekocht. Hij maakt een duikvlucht naar de schitterende plek boven op een rots, waar het gerestaureerde huis van Hermann en Clarissa staat, het **Günderodehuis**. Op het dak zit **Gunnar Brehme** om een schotelantenne te installeren, want het wereldkampioenschap voetballen in Italië gaat beginnen. Bij de tweede duikvlucht roept hij zijn collega **Tobi**, want hij weet dat Ernst en Tobi vrienden zijn. Tobi pakt meteen zijn Trabant en “scheurt” naar het terrein waar Ernst zal landen.

2.1.2. De restauratie zit erop

Het is vrijdag 8 juni 1990. De restauratie van het Günderodehuis is klaar. Het pronkstuk wordt opgeleverd en ingewijd. Rudi Molz, de baas van het café in Schabbach en zijn vrouw Lenchen zijn er al om te helpen bij de voorbereidingen van het feest, maar ook Moni de vriendin van Tillmann. Laatstgenoemde legt de feestverlichting aan. De eerste gasten zijn Jana, de vrouw van Udo die –samen met de kinderen- een nieuwe auto heeft afgehaald bij Ford Köln. Bijna tegelijk komen ook Petra, de vrouw van Gunnar met haar minnaar theateragent Reinhold en haar kinderen boven. Zij zijn twee weken met vakantie geweest in Bretagne en op weg naar “huis” in München. Ze zien er akelig gelukkig uit. Dat gaat natuurlijk problemen geven.

De festiviteiten beginnen met een soort oplevering, wanneer je de vier Oost-Duitse bouwvakmensen als aannemer ziet. Ze worden bij het theehuisje geroepen en krijgen elk een roos en een premie (Nog meer dan ik dacht, zegt Gunnar) Alleen Tobi is er op dat moment niet.

Voor het inwijdingsfeest komt ook Hermann’s oudste broer Anton met zijn hele hofhouding: chauffeur, kinderen en kleinkinderen. Later blijkt ook Arnold, de zoon van Clarissa, er te zijn, maar die komt nauwelijks in beeld. Na het overhandigen van de cadeaus (o.a. een hoefijzer en een oude verrekijker) volgt een rondleiding door het huis, waarna het tijd is om naar de opening van het WK te gaan kijken, de wedstrijd Argentinië –Kameroen.

2.1.3. Gunnar is boos

Gunnar heeft steeds meer moeite zich te beheersen, waar het Petra en haar minnar Reinhold betreft, die net doen of hij niet bestaat. In de loop van de dag richt hij zich steeds meer op de drank en op de televisie. Hij heeft zijn shirt van de Duitse Mannschaft aangehouden; een kopie van het shirt van de Duitse nummer 3, linksback Andreas Brehme, niet toevallig ook zijn eigen achternaam. Zelfs de aanhankelijkheid van zijn kleine dochter kan Gunnar geen troost brengen. Hij is de verliezer in een grote groep gelukkige mensen. Laat op de avond

komt het tot een knallende ruzie tussen Gunnar en Petra, nadat Jana haar heeft gezegd toch met hem te gaan praten. Dat doet ze door te eisen dat ze gaan scheiden, dat zij de zorgplicht van de kinderen krijgt en dat hij op 2 juli in Leipzig is om haar te helpen met de spullen die ze uit huis wil meenemen. Dat is te veel voor hem en wild zwaaiend met zijn beitel stapt hij in zijn VW-kever om naar Berlijn te verdwijnen.

De party is over, het is middernacht en Anton en zijn menagerie gaan naar huis. Hermann en Clarissa hebben dat allemaal niet meegekregen, want ze zijn halverwege de avond weggesneken naar de wijngaard, om daar in het licht vanuit het Rijndal samen van hun geluk te genieten. Ze plannen een sabbatical year om eindelijk samen te kunnen zijn in hun droomhuis. Als ze terug komen is iedereen al naar bed en zien ze hoe in de voorraadschuur Moni Tillmann tot extase brengt. Alleen de geit, die ze die dag hebben gered van de jagende wijnboer en buurman, zegt nog wat tegen ze.

2.1.4. De vliegreis van Ernst en Tobi

De volgende morgen vroeg- alle gasten in het Günderodehuis slapen nog- begint Ernst alweer aan een nieuwe vlucht op verdwenen kunst op te sporen. Hij heeft Tobi, die vloeiend Russisch spreekt, overgehaald om mee te gaan de uiteenvallende Sovjet-Unie, waar hij kunstschaten weet die in archieven zijn opgeslagen. Ernst heeft een soort verzamel-fobie; hij weet zelf niet waarom hij zo bezeten is. In de buurt van Berlijn moet de Cessna een tussenlanding maken door brandstofgebrek. Ze komen op Marxwalde, een DDR luchtmachtbasis in staat van verval, waar men ook bruikbare materialen tegen schrootprijzen van de hand doet. Daar loopt Tobi majoor Gies tegen het lijf, de man die hem als dienstweigeraar destijds in elkaar geschopt heeft, waardoor hij een blijvende handicap heeft. Hij weet nog precies de plek waar het gebeurde: vlak bij een enorm standbeeld van Lenin. Tobi krijgt enige genoegdoening door de majoor ter verantwoording te roepen en af te blaffen. Als hij hoort waar het Lenin-beeld nu staat, chartert hij een vrachtauto en laat het beeld bij majoor Gies thuis in de tuin zetten.

Als Ernst en Tobi de volgende morgen wakker worden in een pension blijkt het beeld naast hun kamer te staan. Tobi is gewaarschuwd. Het oude systeem van de communistische machthebbers werkt nog steeds en dat betekent dat ze hun Russische kameraden ook wel geïnformeerd zullen hebben over de illegale komst van de Cessna. Ernst slaat de waarschuwing in de wind en vliegt alleen verder. Tobi koopt de legertruck en brengt het Leninbeeld naar Dresden, waar hij zijn oude burgerrechtencomit  wil helpen bij de overgang naar de nieuwe tijd.

2.1.5. Gunnar in Berlijn

Gunnar bouwt in Berlijn een carrière op als zgn. Mauerspecht. Hij probeert zijn brood te verdienen met het hakken en verkopen van stukjes originele Berlijnse muur. Hij is echter niet de enige en hij besluit al de prijzen te laten zakken, tot (ook zijn Brehme shirt en een foto van hem in een dagblad spelen een rol) een manager van filmmaatschappij Warner Brothers zijn pad kruist. Hij moet offerte maken voor een miljoen kerstpakketjes gevuld met een stukje muur. Eerst lijkt de deal mis te lopen, maar in combinatie met een Karl-marx-orde, krijgt hij de opdracht, die hij dan nog wel voor elkaar moet zien te krijgen, zonder dat zijn woning (leeg achtergelaten door een vage vriend) in elkaar stort. Het lukt hem echter om een vrouw aan de fabricage van de Karl-Marx-ordes te zetten. Bovendien krijgt hij contact met zijn schuwe bovenbuurvrouw.

2.1.6. Een paar losse vermeldingen

Zelfs met deze lange samenvatting zijn er nog scènes ongenoemd gebleven. Om ze aan te stippen:

- Tijdens het feest op het Günderodehuis komt Hartmut, de oudste zoon van Anton in gesprek met Hermann. Daar wordt de aanzet gegeven voor het verhaal van latere dele; de strijd met zijn vader om het bedrijf.
- Ook Udo is klaar met zijn werk. Hij keert terug naar Leipzig en gaat huizen opkopen om ze grondig op te knappen.
- In Leipzig is het laatste deel van de strijd tussen Gunnar en Petra gesitueerd. Uiteindelijk helpt hij haar toch bij het uitruimen van het huis, waarbij ze hooghartig afscheid neemt van alles wat met de DDR te maken had.

2.1.7 Weltmeister

De finale van het WK verenigt alle Duitsers. Duitsland speelt op zondagavond 8 juli 1990 in Rome de finale tegen Argentinië en wint –vlak voor tijd door een penalty die benut wordt door- ja wie anders- Andreas Brehme.

Gunnar staat op dat moment nog op de muur te hakken, maar hij wordt door dolle supporters op de schouders weggevoerd.

Arnold de zoon van Clarissa, lijkt het niets te interesseren, maar als het zover is maakt hij een vreugdedans.

In Schabbach wordt de overwinning beleefd in het cafe van Rudi Molz

In een concertzaal waar Hermann dirigeert lijkt het gejuich tot in de zaal door te dringen.

In Rome tenslotte juicht Udo en zijn gezin voor het Colosseum, want ze hebben de wedstrijd gezien.

De enige die het echt niet interesseert is Tobi. Hij is met zijn Leninbeeld doorgereden naar de Hunsrück om vast te stellen dat er na drie weken nog steeds geen teken van leven van Ernst is. Hij vreest het ergste. Hij laat het beeld achter op het erf bij Ernst. Dat is het einde van de film.

2.2. Verhaallijnen

Het tweede deel de stempel van het veelvoud aan verhaallijnen.

- Hermann en Clarissa, die de inwijding van het Günderodehaus vieren.
- Ernst die zich –op zoek naar spoorloos verdwenen kunstwerken- op weg begeeft naar het “wilde oosten”.
- Tillmann en Moni, die hun kleine geluk zo sympathiek in beeld brengen.
- Tobi, die in Marxwalde afreken met zijn vroegere kwelgeest de kapitein Gies.
- Udo, die als bestrijder van schadelijke instanties, zijn geluk in Leipzig beproeft.
- Gunnar, de in de steek gelaten echtgenoot, die in Berlijn succes boekt.

Bij dat alles wordt Duitsland ook nog eens wereldkampioen voetbal. Anders dan in het eerste deel laat Reitz zijn figuren zich meer en meer en dringt zo dieper in hen door. In een interview stelt Edgar Reitz dat het geen toeval is, wanneer een land wereldkampioen wordt. Daarvoor is ook een principieel optimistische, of zelfs euforische stemming van de bevolking nodig, zoals die vlak na “de Wende” in Duitsland heerste. Toch weerstaat Reitz de lokroep om een beeld op te roepen van “Vrede, Vreugde, alles koek en ei”. Naast de stemming van pioniers en van wederopbouw confronteert hij ons ook met onaangename beelden, gevoelens, geuren en waarheden.

Hermann en Clarissa komen uiteraard wel voor in deze aflevering, maar meer als “coulisse” voor de handelingen van anderen. Ze zijn zeker niet de hoofdpersonen. Daarbij vallen vooral de houderige, mechanische gebaren van Henry Arnold, de vertolker van Hermann, op.

2.3. Toelichting en commentaar

2.3.1. De sfeer van Oost-Duitsland

In totaliteit biedt deze aflevering een terugblik op het destijds nog „wilde oosten”. Speciaal de episode van Gunnar is, niet alleen op grond van de uitstekende acteerprestatie van Uwe Steimle, maar ook vanwege zijn originaliteit en pregnantie het symbool voor de hele film. Bij alle (vermeende) humor wordt de situatie in Oost-Duitsland kort na de Wende als triest en hulpeloos geportretteerd en bestempeld met onzekerheid, wantrouwen en ontbering. De vraag zal zijn of de mensen die destijds daar gewoond hebben, dat ook zo hebben beleefd. Hoe is de film „drüben“overgekomen?

„Over iets dat ik niet zelf heb meegemaakt, kan ik geen goed draaiboek schrijven, zo heeft Reitz ook eens in een interview gezegd. Daarom stond hem voor de verhaallijn „Oost“niemand minder dan Thomas Brussig ter zijde. Aan hem danken we waarschijnlijk de tragikomische figuur van Gunnar, die aan de films 1 en 2 kleur geeft. Natuurlijk zorgt Reitz zelf voor de nodige humor, maar Brussig heeft een hele reeks markante geurmerken geplaatst, die bijdragen aan de kwaliteit van het verhaal. In een interview heeft Reitz overigens gezegd dat het niet nog niet eens Brussigs levenservaring in Oost-Duitsland was, die de samenwerking zo vruchtbaar maakte (Brussig stamt namelijk uit Oost-Berlijn en heeft daarom geen directe relatie met de Saksische mentaliteit), maar veeleer het generatieverschil.

2.3.2. Overtuigende rol Gunnar

Het optreden van Gunnar in het eerste deel is nogal hectisch, in het tweede deel is dat gevoel weggefallen. Tevoren waren er nogal wat Duitse kijkers sceptisch over de bezetting van deze rol. Persoon en gezicht van Uwe Steimle waren te zeer gekoppeld aan eerdere rollen die hij speelde, o.a. als politiecommissaris in de serie “Polizeiruf”. Werd. Zijn invulling van Gunnar was voor iedereen overtuigend. Er wordt nu niet meer gezegd: “Hé, daar heb je die commissaris uit Polizeiruf!”, maar “Dat is toch die Gunnar uit Heimat 3”.

Klasse is de geschiedenis van Gunnar die een leegstaande woning betreft en de aankondiging van een relatie met de buurvrouw die geen woord zegt. Het is roerend om te zien hoe Gunnar de prijs van zijn stukjes muur wijzigt op het aanplakbiljet: het ziet er zo gepast onprofessioneel uit. De scène met het officiële gesprek van Gunnar (kostuum en stropdas) met de vertegenwoordigers van Warner Brothers overtuigde dramaturgisch wat minder. De vrouw bij WB die Gunnar suiker en melk brengt, lijkt overigens sterk op Petra: een rode jurk en blonde haren. Bij Reitz bestaat geen toeval.

De vraag: wat er in dat vaalgroene tasje van Gunnar zit, is reeds behandeld bij deel 1. Eén keer is de kleur van dat tasje van groen in blauw veranderd. Wat is daar gebeurd?

Gunnar wil zijn trouwring weggooien. Dat kennen we nog uit DZH, toen deden Schnüsschen en Hermann het echt, terwijl Gunnar het (nog?) niet doet. Komt het omdat hij nog steeds hoopt dat Petra bij hem terug keert, of realiseert hij zich hoeveel zo’n ring waard is; geld dat hij goed kan gebruiken.

De opstelling van Petra komt overtrokken over. Ze laats zich wel erg makkelijk bedwelmen door de voordelen van het westen om vervolgens alles uit haar verleden, behalve de kinderen uit haar leven te bannen. Haar eisen aan Gunnar doen de sympathie balans omslaan.

2.3.3. De inwijding van het Günderodehuis

De inwijding van het huis lijkt op de zondag in Heimat I, wanneer de hele familie samenkomt in Huize Simon: Eduard met Lucie (rechtstreeks uit Berlijn), Robert en Pauline, Wiegand en zoon Wilfried, de binnenplaats staat vol met auto's. Ook nu, bijna 55 jaar later, komt men allemaal samen in één huis, terwijl er een heleboel auto's geparkeerd staan. De hele wereld is veranderd, maar mensen doen nog steeds dezelfde dingen. Toen gaf Eduard aan kinderen uitleg over de auto van Lucie, nu doet Hartmut het over zijn wagen. Maar liefst 35 minuten duren de beelden van de inwijding van het huis! Dan kun je nog moeilijk beweren dat het allemaal veel te snel gaat in Heimat 3.

Terugkerend naar de overrompend snelle start van Heimat 3. Was het niet een idee geweest de serie te laten beginnen met de inwijding van het Günderodehuis? Het is immers een klassieke vertelmethod om alle personen die voor het verhaal van belang zijn te verzamelen op een feest. Denk bijvoorbeeld aan de opening van "The Godfather". Op zo'n manier kun je de kijkers nieuwsgierig maken naar de onderlinge relaties, die men ten dele al zou kunnen raden. Ook in Heimat 1 hanteert Reitz succesvol deze elliptische vertelwijze. De kijker (of lezer) wordt meer betrokken als hij gaten in de aangereikte informatie zelf in kan vullen. Het materiaal van deel I had dan gebruikt kunnen worden voor flashbacks, bijvoorbeeld over de bouw van het huis. Sommige kijkers had het mooier gevonden om wat betreft de verhouding tussen Hermann en Clarissa voor een voldongen feit geplaatst te worden. De gekunstelde ontmoeting op de avond dat de muur viel had achterwege kunnen blijven. Wreekt zich hier de behoefte om alles te willen verklaren.

2.3.4. Ernst en Tobi op pad

Over de relatie tussen Ernst und Tobi zijn vragen te stellen. Reitz heeft niet aangegeven hoe die band tot stand kwam. Er is geen aanwijzing dat het hier een seksuele relatie betreft, hooguit het feit dat ze in het pension in Marxwalde op één kamer slapen. We weten echter dat Tobi een vriendin en een dochter heeft, terwijl van Ernst bekend is (zie ook H3 deel 5 Die Erben, of H1 laatste deel waarin hij met een nieuwe geliefde in de zweefmolen zit) dat hij zeker geïnteresseerd is in het vrouwelijk geslacht. Hoe het ook zij; als koppel zetten ze een mooi uitstapje neer. De beelden van hen (als intermezzo van het inwijdingsfeest): van het meisje in de kar, van een plant en van een boom; ze kleuren de scène. Echt Reitz! Ondertussen moet je denken aan Wiegand die dacht dat je alles met geld kon kopen; Ernst doet nu precies hetzelfde. Hij is nog niet zo veel veranderd sinds hij (HEIMAT 1, 1980) langs de dorpen trok om antieke houten deuren en vensters op te kopen en te vervangen door kunststofexemplaren.

Geroemd wordt het beeld van de rode kleur die uit de motor van de straaljager komt. Daar staat tegenover dat er aanmerkingen zijn op de scène op de luchtmachtbasis. Sommigen vinden hem te langdradig en te "mannelijk". Maar daar stap je over heen, zodra je dat enorme beeld van Lenin ziet, dat achter de bomen over de weg 'schuift' met passende muziek.

Het schilderij boven de bedden van Tobi en Ernst straalt dezelfde sfeer uit als het schilderij op de slaapkamer van Maria Simon.

De Lenin-scene is voor sommige kijkers een van de hoogtepunten van H3. Daar zit heel veel in verwerkt: humor en ironie, het gevoel de vrijheid herwonnen te hebben, bedreiging, wederzijds begrip tussen Ossies en Wessies (Ernst heeft begrip voor de wens van Tobi om wraak te nemen), maar tegelijk wederzijds onbegrip (Ernst kan niet begrijpen waarom Tobi het Leninbeeld voor het pension opvat als een waarschuwing)
En dan dat prachtige beeld hoe Lenin landt : de geschiedenis van Oost-Duitsland krijgt een plaats in West-Duitsland.

Deel 3: De Russen komen (1992-1993)

3.1. Het verhaal

31.1. De eerste beelden

Het is zaterdag 5 september 1992. De film begint met beelden van een Russisch vliegtuig dat moeizaam landt op het Rhein-Main- vliegveld bij Frankfurt. Een televisieteam staat klaar in de aankomsthal om een reportage te maken van de terugkeer van Ernst Simon die - na een gevangenschap van twee jaar in Rusland- plotseling op borgtocht is vrijgelaten. Tot verbazing van de journalisten heeft hij een baby op de arm. Hij heeft zich het lot aangetrokken van een groep zgn. Ruslandduitsers, die met dezelfde vlucht meekwam.

3.1.2. Galina en haar familie

De groep die Ernst in het vliegtuig heeft ontmoet komt uit Kazakstan. De baby op zijn arm is van de jonge en mooie Galina en haar man Juri. Galina is een echte Russin, maar ze mag ook naar het welvarende Duitsland, omdat ze is “ingetrouwd”. Ernst neemt de hele groep onder zijn hoede. In een bus laat hij ze naar Schabbach brengen, waar ze –met assistentie van cafébaas Rudi Molz – voorlopig worden ondergebracht. Zelf neemt hij de schoonfamilie van Galina mee naar zijn (na twee jaar wat verwilderde) voormalige boerderij aan de Goldbach.

Met haar exotische charme en natuurlijke openheid verwerft Galina snel ieders sympathie. Terwijl de bevolking normaal nogal wat moeite heeft met “vreemdelingen”, mag haar familie rekenen op steun. De inwoners van de Hunsrück waren na vijftig jaar gewend aan de laconieke en gemakkelijk geld uitgevende Amerikanen, die bovendien een enorme militaire macht representeerden. Daarvoor in de plaats komen nu Russisch sprekende mensen die niet aan het arbeidsproces deel kunnen nemen en die woonden in staten die tot voor kort nog het doel waren van de atoomraketten van de NATO. Een gril van de wereldgeschiedenis, zo werd dit onverwachte effect van “de Wende” ervaren.

3.1.3. Hermann en Clarissa ontwaken uit hun sabbatical year

Hermann en Clarissa hebben –na de inwijding van het Günderode huis in 1990 – ruimschoots kunnen genieten van hun sabbatical year. Of ze dat ook gedaan hebben wordt niet echt duidelijk. In elk geval verloopt hun relatie met het wereldgebeuren niet langer volgens hun eigen voorwaarden.. De burgerbeweging tegen de kruisraketten, waar ze bij betrokken waren, heeft zijn doel verloren (c.q. bereikt). Niet langer zijn de koude oorlog en de bewapeningswedloop het grootste maatschappelijke probleem, maar de integratie van duizenden “Russen” en de werkloosheid in de Hunsrück. Het idyllische Günderodehuis lijkt op het snijpunt van allerlei ontwikkelingen te liggen.

Naast het dreunen van de motoren van de Galaxy’s die in de nacht overkomen, wordt Clarissa gekweld door oorsuizingen, alias “tinnitus”. De zangkunstenares vat het op als een waarschuwing.

De geluiden nemen toe, wanneer Lulu, de dochter van Hermann uit zijn huwelijk met Schnüsschen, onverwacht langs komt met in haar gevolg niet één maar twee vrienden: Lutz en Roland. Lulu zit vol met rancuneuze gevoelens ten opzichte van haar vader. Ze lijkt hem zijn geluk te misgunnen en begint hem op zogenaamd ironische wijze te krenken. Normaal is bezoek altijd van harte welkom op het Günderodehuis , maar in dit geval wordt het paar er

depressief van. Lulu voelt dat niet aan. Ze geniet volop van het feit dat twee vrienden haar het hof maken. Tijdens een feest in het dorp beneden aan de Rijn kiest ze onverwacht voor Lutz, wanneer ze samen een bungee-jump doen. Roland is de treurende getuige van deze hoge vlucht.

Het terrein van de door de Amerikanen achter gelaten luchtmachtbasis Hahn is een uitdaging voor Hartmut Simon. De oudste zoon van Anton, inmiddels ook al weer in de veertig, wil zakelijk en financieel onafhankelijk zijn van zijn vader. Hij trekt in een van de leegstaande hallen om daar een bedrijf te beginnen dat als concurrent van “Optische Werke Simon” kan gelden. Zijn vrouw Mara richt haar aandacht op de paarden en richt een dressuurschool op achter het voorouderlijk huis van de Simons in Schabbach. De Russenduitsers betrekken huizen in Schabbach en Galina krijgt een baantje als hulp in de huishouding bij Anton Simon.

3.1.4. Hermann ontmoet de heer Böckle

Bij iedereen is het streven naar materieel gewin begonnen, ook bij Hermann die zich eerder nooit voor geldzaken interesseerde. Hij reist naar Leipzig om te investeren in saneringsprojecten die hem door (ex-bouwwakker) Udo zijn voorgelegd. Dat levert Hermann belastingvoordeel op.

In de trein naar Leipzig heeft Hermann een ontmoeting met de heer Böckle. Het is een scène die blijft hangen, zowel vanwege de acteerprestatie, als vanwege de gevolgen in voor het verdere verhaal. Als de heren in de coupé aan de praat zijn geraakt, volgt er een monoloog van „bedrijvenverslinder“ Böckle. Hij beschijft zijn werk; hoe hij het vertrouwen wint van de leiding van een bedrijf om met zijn hulp projecten met enorme risico's op te zetten. Aan die hulp koppelt hij een wurgcontract. Meestal gaat het dan fout, waarna Böckle tegen een appel en een ei het hele bedrijf overneemt. Het indringende van de scène zit in het feit dat Böckle moreel grote problemen heeft met zijn eigen handelwijze en uiteindelijk in tranen uitbarst. Reitz heeft, zowel bij de presentatie in Amsterdam als in Londen, verteld dat hij ooit zelf iemand als de heer Böckle heeft ontmoet in de trein, die zijn hart luchtte over het feit dat hij zijn boosaardige werk eigenlijk verachtte.

Later duikt de heer Böckle op aan de zijde van Hartmut Simon. De grote vraag is natuurlijk: waarom vertelt Hermann zijn neef niet wat de opzet is van deze man?

3.1.5 Een zoon en een vriendin voor Hartmut

Bij al dat streven naar profijt blijven er mensen die hun gevoelens de vrije loop laten. Hartmut is verliefd geworden op de mooie Galina; een precaire aangelegenheid, omdat zijn vrouw Mara, over de veertig, net in verwachting is. Zonder zijn bijstand brengt zij het kind ter wereld: Matthias- Paul-Anton, de eerste kleinzoon van Anton Simon. Voor hem is dat een groots moment. Hij roept iedereen voor het doopfeest bij elkaar in de hal van zijn bedrijf; een enorm feest met als hoogtepunt de bekendmaking dat hij 5 miljoen D-Mark van zijn prove'-vermogen heeft nagelaten aan zijn kleinzoon. Daarmee passeert hij niet alleen Hartmut, maar ook diens broer en zussen.

Het familiedrama wordt nog groter, wanneer Hartmut, die helemaal ontdaan is, die avond zijn verhouding met Galina openbaar maakt. Wanneer zij 's avonds laat terug gaat naar haar huis in het dorp, wordt zij door Juri en schoonouders voor altijd verstoten. Hartmut heeft dat aangevoeld, want hij rijdt nog een keer door de Dorpsstraat, ziet haar vertwijfeld lopen en trekt haar bij zich in de auto. Doelloos rijden zij door de nacht.

3.1.6. Een fataal ongeluk

Die avond viert Lulu met haar twee vrienden dat zij geslaagd is voor haar architectenexamen. Ze brengen de avond door in een restaurant in de Hunsrück. Ze zullen overnachten in het Günderodehuis. Omdat ze nogal wat gedronken hebben nemen ze een taxi. Lulu gaat deze keer met Roland samen achterin zitten, om te voorkomen dat hij zich helemaal buiten gesloten gaat voelen. Onderweg – op een eenzame kruising- komt de taxi in botsing met de Porsche van Hartnut. De taxi knalt tegen een boom. Lulu en Roland komen met de schrik vrij, maar Lutz, op de bijrijderplaats, is zwaar gewond. Hartmut, die de schuld heeft aan het ongeluk, scheurt met hem naar het ziekenhuis, maar de hulp komt te laat. Trillend en sprakeloos komen Lulu en Roland midden in de nacht aan bij het Günderode-huis. Hartmut en Galina lopen verdwaasd langs een weg de duisternis in.

3.2. Commentaren

3.2.1. De kaarten van de wereldgeschiedenis zijn opnieuw geschud

In de Hunsrück zijn de kaarten van de wereldgeschiedenis weer eens opnieuw geschud. Door het einde van de Koude oorlog worden de Amerikaanse troepen teruggetrokken. Hun luchtmachtbasis Hahn wordt ontruimd. 's-Nachts dreunen geweldige Galaxy-toestellen over het land om atoomkoppen, kruisraketten en ander wapentuig af te voeren. Op de velden achter de startbaan houdt de vredesbeweging onder leiding van pastoor Dahl (Raketten-August) een dankdienst bij kaarslicht.

Terwijl de Amerikanen vertrekken komen de Rusland Duitsers het land binnen. Het gaat om mensen, waarvan de voorouders naar Rusland zijn geëmigreerd. Ze spreken geen woord Duits meer, maar ze maken gebruik van de uitnodiging die bondskanselier Kohl heeft gegeven aan iedereen die van Duitse afkomst is om zich weer in de Bondsrepubliek te vestigen.

3.2.2. Een verandering van stemming

Terwijl in de eerste twee delen van HEIMAT 3 sprake is van een stemming van optimisme en vooruitgang, zijn we met het derde deel in een tijd van toenemende verwarring gekomen. Radeloosheid en twist heersen; iedereen is op zoek. Alle hoofdrolspelers in deze episode hebben er mee te maken.

Hermann en Clarissa komen tot de ontdekking dat gelukkig zijn in een bepaalde situatie niet eeuwig kan duren. “We zijn op het mooiste plekje van de wereld, maar kunnen geen rust vinden”. Ook de komst van Lulu brengt daarin geen verandering, in tegendeel.

Bij Hartmut verbreden de spanningen met zijn vader zich tot een openlijke strijd, waarin zelfs sprake is van juridische procedures. Tegelijk is hij gefrustreerd over zijn huwelijk, teleurgesteld omdat Mara zijn vreugde over het vrijkomen van (oom) Ernst niet deelt, maar nog meer dat zij niet ge interesseerd lijkt in het feit dat de bank hem het krediet wil verschaffen, waarmee hij zich onafhankelijk van Anton zou kunnen maken. Dit nieuws vertelt hij dan maar trots aan Galina, tot wie hij zich vervolgens helemaal gaat wijzen.

Ernst heeft besloten om na zijn terugkeer uit Rusland een eind te maken aan zijn kluizenaarsbestaan. In Tobi dacht hij iemand te vinden die hij kon inwijden in zijn geheime schilderijenwereld, maar die zag er niets in. Ernst heeft ook begrepen dat hij een leeftijd heeft bereikt, waarop je voorzorgsmaatregelen moet nemen. Zou het niet eens tijd worden voor een verzoening met zijn broer Anton? Waarom staat hij nog steeds afwijzend tegenover hem?

De ruslandduitsers, de groep die aan de episode de titel meegeeft, hopen hier een nieuw vaderland te vinden. Ze moeten eerst nog ontdekken dat hun cultuur ergens tussen die van Duitsland en Rusland in zit. “In Duitsland doe ik alles en ik lach“, is het nuchtere commentaar van Galina na haar curieuze optreden als dienstmeisje in de kring van de familie Simon. Haar contact met Hartmut leidt tegelijk tot wantrouwen en afgunst en de traditionele gezinsverhoudingen verscherpen het conflict. In onze familie, meent Galina, is het beter een man te zijn en geen vrouw”.

De demonstrerende inwoners van de Hunsrück zijn met succes ingegaan tegen de massieve bedreiging van atoomkoppen. De overtrokken maat van de transportvliegtuigen, de wapens tenslotte afvoeren, symboliseert indringend de geweldige en griezelige vrees die boven de hele regio hing, die zelfs nog blijft hangen bij het vertrek.

Hoe langer de film duurt, des te dramatischer worden de gebeurtenissen, met als top de tragische dood van Lutz, die ons peinzend doet opstaan aan het eind van de film. De tijd van het gelukkigste volk ter wereld, dat door de hereniging van beide Duitslanden alle problemen vergeten had, is voorbij. Overal zijn verwarring en vraagtekens. Een stroom van heftige gebeurtenissen, maar hier en daar duiken de eerste voortekenen op van het oude rustige verteltempo, dat we kennen uit Heimat 1 en DZH.

Reitz toont ons in deze episode helder de problemen van deze tijd. De mensen hebben geen rust meer, geen tijd meer; ze kunnen geen vrede meer vinden in zichzelf. Clarissa zegt iets in de trant van “We moeten leren om nee te zeggen. We moeten een echt thuis hebben”. Menigeen herkent deze moderne ziekte, waarmee Reitz ons overtuigend confronteert.

3.2.3. Thema's voortplanting en jaloezie

Sommige kijkers zien de voortplanting als een centraal thema van deze episode:

- De belangstelling van Ernst voor de baby van Galina;
- Biina iedereen past op de baby van Galina, behalve Galina zelf, want die moet zo hard werken;
- Galina wordt verstoten door haar familie, zelfs door haar moeder (Mamutschka).
- De problematische contacten tussen Hermann en Lulu;
- De wens van Mara om moeder te worden en de weinig vreugdevolle manier waarop ze zwanger wordt;
- De oorlog tussen Anton en zijn zoon Hartmut;
- De geit van Hermann en Clarissa die gedekt moet worden.

Ook jaloezie was een belangrijk thema:

- De positie van Galina was fascinerend gecompliceerd en benauwend: door haar goedheid ten opzichte van haar familie komt ze ook in de problemen met haar familie;
- De verhouding tussen de twee vrienden van Lulu;
- De (klein) kinderen van Anton die niets erven

Het is verrassend dat deze situaties van jaloezie zo natuurlijk tot stand komen, zonder vooropgezette kwaadaardige bedoelingen van een van de betrokkenen. Je voelt de pijn bij de familie van Galina of bij Roland, de andere vriend van Lulu.

3.2.4. Echo's uit Heimat en DZH

Er zijn ook in dit deel weer de nodige echo's uit H1 en DZH te horen c.q. te zien. Een duidelijk voorbeeld is het beeld van Anton, schrijdend voor zijn limousine met chauffeur. We denken meteen terug aan 1945, toen zijn vader Paul op dezelfde manier Schabbach kwam binnen lopen, toen hij eindelijk terugkeerde. Reitz lijkt te zeggen: Zo vader, zo zoon. Ze hebben allebei een bombastische uitstraling, zijn helemaal overtuigd van hun eigen gelijk. Per saldo is Anton echter een meer sociale instelling.

Een tweede voorbeeld is de komst van Lulu met haar twee geliefde Lutz en Roland. Haar vader Hermann kwam ook pas na vele jaren weer thuis bij moeder Maria, maar wel gelijk in het gezelschap van twee vrouwen. In dat geval is het: Zo vader. Zo dochter. Ze weten allebei hoe ze hun liefdesleven moeten compliceren.

Een paar andere voorbeelden:

- Het geluid van de vliegtuigen aan het begin van de film doet denken aan de Tweede Wereldoorlog. Reitz filmde dit op dezelfde manier als in H1 toen de Engelse bommenwerpers over de Hunsrück vlogen. Korte elkaar snel opvolgende scènes voeren de dreiging op.
- De problemen van Clarissa met haar gehoor worden mogelijk veroorzaakt door stress. Daar had ook Anton mee te maken toen hij in H1 (laatste deel) op de kermis in Schabbach een "Gehörsturz" kreeg, zoals dochter Gisela hem via een stuk papier liet weten
- Galina zegt tegen haar kind: "Jetzt fängt eine neue Zeit an" Waar hebben we dat eerder gehoord.?
- Er is een parallel tussen Galina en Maria, die allebei lopend op straat in beeld komen, op weg naar de dokter, omdat er een kind ziek is (Lotti, Niko).

3.3. Familieverhoudingen

3.3.1. De vierhoeksverhouding Anton- Hartmut- Mara-Galina

Wordt de geschiedenis van Hartmut en Galina als geloofwaardig ervaren? Daarover verschillen de meningen blijkens de commentaren nogal. Er is opgemerkt dat de karakters van Hartmut en Galina zo goed bij elkaar zouden passen. "Ik ben ook een wolf", zegt ze ergens. Maar is het anderzijds niet een beetje vreemd dat de verwende zoon van een rijke ondernemer zijn huwelijk en zijn toekomst als opvolger op het spel zet door een langdurige relatie aan te gaan met een jong getrouwd Russisch meisje dat als dienstmeisje bij zijn vader werkt. Je kunt het in elk geval niet los zien van de verhouding die Hartmut met zijn vader heeft, die mogelijk weer te maken heeft met de opvallend goed relatie tussen Anton en Mara.

Duidelijk is dat er tussen Anton en Hartmut een gespannen relatie bestaat. Hun karakters komen in botsing. Anton, de boven alles verheven "Hunsrück-Tycoon", verwacht dat mensen tegen hem opzien en zich onderwerpen. Hartmut heeft altijd onder deze houding geleden. De opvoeding, die hij van zijn vader gekregen heeft, was gericht op afhankelijkheid; niet op de ontwikkeling van zelfstandigheid en eigen competenties. Wel dure spullen, maar geen doorzettingsvermogen. Geen wonder dat Hartmut niet slaagt als ondernemer.

Daarnaast is het huwelijk tussen Hartmut en Mara kennelijk niet gelukkig. Hoe dat precies komt is niet zo duidelijk. Mara komt toch de hele film door naar voren als een aantrekkelijke vrouw die voor sfeer zorgt en die conflicten nooit zal aanscherpen. Haar eigen bezigheden in de paardendressuur maken haar ook interessant. De manier waarop Hartmut haar tijdens de

zwangerschap in de steek laat is stuitend, maar toch laat ze het niet tot een definitieve breuk komen. Sommigen leggen het verband met het feit dat de relatie tussen Anton en zijn schoondochter Mara juist zo uitstekend is. Eigenlijk heeft zij de rol van vrouw des huizes overgenomen van (de om onduidelijke redenen uit de film geschreven) Martha, de vrouw van Anton. Voelt Hartmut zich genegeerd of verongelijkt?

Sommige kijkers hebben bovenstaand positieve beeld van Mara overigens niet ervaren. Die noemen haar liefdeloos en alleen gericht op het financiële voordeel dat voortvloeit uit het baren van een stamhouder. Die noemen zowel Mara als Hartmut arme zielen. Mara omdat ze een baby als een stuk speelgoed ziet; Hartmut omdat hij zijn eigen speelgoed heeft: zijn autotelefoon, zijn automatische deuropener en –op kantoor- de speelgoedautootjes. “Wat een hopeloze vent, maar tegelijkertijd valt te begrijpen waarom hij zo geworden is.” Welke ouders zouden een kind nu vernoemen naar de grootvader, de overgrootvader en de overovergrootvader?

Het verloop van de relatie tussen Mara en Hartmut zal menigeen verrast hebben. De breuk wordt nooit definitief. Ze neemt hem na enige tijd (in een prachtige scène vol symboliek) weer in genade aan en wijst hem uiteindelijk (blijkt in deel 6) – via haar vader- de weg om ook zakelijk nuttig en interessant werk te doen. Dat is toch allemaal niet in overeenstemming met schets van een harteloze, zelfbewuste en doelgericht optredende vrouw.

Een sleutelscene is het optreden van Galina tijdens het diner van Anton. Waarom laat Anton haar uitmonteren met een schortje en moet zij buigingen maken? Hartmut ziet dat als venedering en accepteert het niet. Dat is “poltiek correct”, maar handelt hij vervolgens ook juist? Galina zegt dat zij er helemaal geen moeite mee heeft ; dat ze gegeven de omstandigheden van alles zou doen met een glimlach op het gezicht.

Het optreden van Galina, c.q. haar commentaar is gebaseerd op verstandelijke overwegingen. Ze voelt zich vreemd in een nieuwe omgeving en zal daarom het optreden van een zo invloedrijk mens als Anton niet snel ter discussie stellen. Als er één berekenend en doelgericht is, is het Galina.

In de meeste commentaren wordt met lof geschreven over de prestaties van de acteurs die Anton, Hartmut en Galina hebben neergezet. Over de rol van Mara wordt niets gezegd. Matthias Kniesbeck maakt van Anton de juiste oude zwaarlijvige dorpspatriarch, die overal de aandacht opeist. Hij is iemand met een traditionele conservatieve levensstijl. Hij weet echter wat (technische) vooruitgang is en heeft uiteindelijk een groot hart. Als voorzitter, sponsor en wellicht eigenaar van FC Schabbach straalt hij betrokkenheid en enthousiasme uit. Als werkgever van Galina draagt hij zijn steentje bij aan de integratie; al ziet hij niet dat ze andere talenten heeft.

Christian Leonhard, de vertolker van Hartmut, werd in eerste instantie aangezien voor iemand die in de Hunsrück geboren was. In werkelijkheid heeft hij lang met de voetballers van de FC Woppenroth getraind, enerzijds vanwege zijn hoofdrol in de voetbalfilm : Das Wunder von Bern“, daarnaast om het dialect zo authentiek mogelijk te kunnen brengen. Dat is gelukt.

3.3.2. De verzoeningspoging tussen Anton en Ernst

Een sleutelscene voor de hele trilogie is Antons "bezoek" aan Ernst en de daaraan verbonden poging eindelijk vrede te sluiten met zijn broer. Ze praten met elkaar met het hekwerk tussen hen in; een passende symboliek. Ernst slaat de uitnodiging, die verder strekt dan alleen de

doop van de kleinzoon, nogal lichtvaardig af, niet vermoedend dat het zijn laatste kans was – althans in levende lijve- om weer op goede voet met elkaar te komen.

Hier past een citaat uit het (literair bewerkte) draaiboek: „Anton haalt adem om nog iets te zeggen, waarmee hij zijn broer zou kunnen overhalen. Een ogenblik vecht tegen zijn gevoel van trots, dat hem influistert dat hij al te diep gebogen heeft. Wanneer Ernst het zelfs niet waardeert dat hij gekomen is!? Anton opent nog een keer zijn mond, maar draait zich dan toch zonder een woord om en loopt naar de Mercedes, nu weer helemaal de patriarch. Als Horst het portie voor hem opent, aarzelt hij en kijkt nog even om . Ernst draait zich met zijn rug naar hem toe. Dan stapt Anton in. Hij vermoedt niet dat Ernst zich aan het beraden is. Hij had nog een minuut nodig om zijn hart te openen en Antons verzoeningsgeste aan te nemen. Die tijd gunt zijn groet broer hem niet meer. . (Edgar Reitz, Heimat 3. Chronik einer Zeitenwende, München 2004, S. 274).

Filmisch is dit voortreffelijk in elkaar gezet: het ogenblik dat Anton zich afwendt van de omheining, Ernst hem zijn rug toekeert en men –zonder het gezicht van Ernst te zien- met groot intensiteit aanvoelt dat hij zijn afwijzend betreurt. Het liefst zou men ingegrpen hebben en hem door elkaar geschud hebben. Dat heeft menige kijker zeer gedaan.

Voor sommige kijkers gaat het hier om een van de belangrijkste verhaallijnen die in Heimat 3 zijn opgezet, die op dat moment zijn volledige gewicht krijgt: de verhouding tussen twee broers. Deze lijn is al gestart in Heimat 1. Dergelijke grote samenhangen kenmerken de ware vertelkunst van Edgar Reitz.

Het blijft overigens de vraag hoe de ontmoeting nu precies is verlopen. Was Anton in eerste instantie alleen gekomen om Ernst uit te nodigen voor de doop en vloeiende de verzoeningspoging uit het moment voort, of was het omgekeerd: was hij al veel eerder van plan zich te verzoenen met Ernst en was de doop hiervoor slechts de aanleiding? Of is er nog een derde variant, nl. dat het verzoeningsverzoek helemaal niet zo serieus bedoeld was; alleen als motief om hem te bewegen het doopfeest te bezoeken. De naam van de familie is immers in het geding wanneer niet alle broers aanwezig zijn bij een groot feest in de familie. Het”hoort”nu eenmaal zo.

3.3.3. De bungee-jump scène

Er was geluk hoog in de lucht, op het moment dat Lulu en Lutz een bungee-jump doen, maar beneden is er treurnis bij hun vriend Roland.

De bungeejump-scene is zeer intens. Daarbij deed de muziek een hoop, maar de intensiteit wordt ook gevoeld doordat alle achtergrond geluiden van het kermisterrein gedempt worden. Men kon zich in personele zin goed identificeren met de drie spellers. De beheerste jaloezie van Roland, die beneden moest blijven, is prachtig geportretteerd. Je ziet dat hij heel erg verliefd is op Lulu en ook bezorgd is. Situationeel gezien valt op dat eigenlijk niemand schuld heft aan de pijnlijke gang van zaken .Voor de ene partij is het hartverscheurend, maar voor de ander twee is het heel fijn. Ondanks alle goede bedoelingen kan niet iedereen een gelijk aandeel krijgen in het geluk.

Qua symboliek kan de scene gezien worden als een snelle samenvatting van de hele H3-serie:

1. bij elkaar komen (Lutz&Lulu / oost & west)
2. een gevoel van opperste extase / de aanvankelijk euforie van de hereniging
3. de val (vanaf de kraan) /de periode van 10 jaar na de val van de muur

4. terug op aarde zijn sommigen gelukkig, anderen triest en jaloers, maar niemand is schuldig / de Oost-Duitsers hebben het nog steeds slechter; enkelen zijn heel rijk geworden, velen zijn nog steeds zonder werk.

Deel 4: Het gaat iedereen goed 1995

4.1 Het verhaal

4.1.1. Clarissa op tournee

Het is maandag 9 oktober 1995. Het geluk van het samenzijn laat zich niet permanent afdwingen. Clarissa heeft de betekenis van de oorsuizingen begrepen. Ze beseft dat zingen en het toneel haar bestemming zijn. Ze heeft zich laten engageren voor een nieuwe tournee. Als Herman haar na een concertreis van twee-en-een-halve maand op het station van Koblenz afhaalt, wordt zijn hoop op een voortzetting van hun wederzijdse idylle meteen de grond in geboord. Clarissa deelt mee maar een paar uur te kunnen blijven, want er volgt alweer een nieuwe tournee. Herman, de eens zo hartstochtelijke musicus, zou haar moeten begrijpen, maar wordt verblind door jaloezie. Hij merkt dat zijn geliefde euforisch is van haar werk. Zij flirt met haar Amerikaanse zangpartner, wanneer die opbelt. Hermaan ziet ze al in elkaars armen liggen. Hij schopt een enorme scène en raakt daarbij haar trots. "Je kunt het niet hebben dat ik gelukkig ben in mijn werk!" Clarissa houdt van Herman, maar door zijn verwijten sluit zij zich helemaal van hem af.

De ruzie wordt onderbroken door de komst van Hartmut en Galina, plus haar zoontje Niko. Galina is net officieel geschieden. Hartmut wil haar een toekomst geven en vraagt naar de mogelijkheden van een zangstudie. Herman is wel geroerd door de multitalentvolle Galina, maar zegt abrupt dat hij niets voor haar kan doen. Met het verstand op nul daalt hij de Siebenjungfrauenblick af naar het stadje Oberwesel en stapt daar in de eerste bus die hij tegenkomt. In een grootwinkelbedrijf in Simmern koopt hij uit frustratie en zonder nadenken een winterjas en ander zaken. Terugkerend in Oberwesel loopt hij Tillmann tegen het lijf, die hem tegelijk vraagt om getuige te zijn bij zijn huwelijk met Moni en om wat moderne PC apparatuur te kunnen leveren.

4.1.2. In de val

Bij thuiskomst is Clarissa afgereisd. In zijn haast heeft Hermaan vergeten de sleutel mee te nemen. Op zoek naar de reservesleutel, die ergens achter het schuurtje moet liggen, trapt hij in de marterval die Gunnar daar ooit (in deel 1) heeft opgesteld. De voet van Herman wordt zwaar gekwetst. Hij moet een paar weken in het ziekenhuis blijven en keert dan vol melancholie terug in het Günderodehuis. Het levensconcept dat hij eind 1989 – na de val van de muur met Clarissa had uitgetekend, lijkt definitief voorbij. Toch heeft die vertwijfeling ook een positieve kant: hij begint weer te componeren. Hij is al in het ziekenhuis aan een symfonie begonnen. Ook heeft hij gedichte van Caroline von Günderode op muziek gezet. In een roes maakt hij het werk af, tot Tillmann hem een keer 's morgens vroeg verdwaasd en uitgeput aantreft.

4.1.3. De familie van Anton

Ondertussen is er bij Anton thuis weer een familietreffen, waarbij pogingen worden gedaan de verhoudingen te verbeteren. Zonder dat aan de grote klok te hangen heeft hij al eerder Hartmut geholpen door elke maand 1000 DM uit te betalen aan Lulu, als schadevergoeding voor het verlies van Lutz. Anton stelt voor dat Hartmut zijn positie aan de top van het bedrijf overneemt, maar dan moet hij wel terug naar Mara. Hartmut hapt niet toe.

Herman wil weten of de drang die hij in zich voelt verder gaat dan het herwinnen van zijn muzikale scheppingsdrang. Verwachtingsvol loopt hij- nog hinkend en met een stok- naar Schabbach. Zijn 70-jarige broer Anton zwelgt in zijn succes. Hij heeft het Bundesverdienstkruis gekregen. In de vader-zoon verhouding met Hartmut heeft hij nog steeds de touwtjes in handen. Ook zijn inspanningen als voorzitter en sponsor van de FC Schabbach leiden tot succes. Herman komt net aan in het dorp als de club een beslissingswedstrijd speelt, die wordt gewonnen. Anton gaat als een grote held op de schouders. Allen lijkt het goed te gaan.

Op de terugweg van het voetbalveld heeft Herman in Oberwesel aan de oever van de Rijn nog een ontmoeting met een oude geheimzinnige heer, die hem erop wijst dat het nog 40.000 uur duurt voor het nieuwe millennium aanbreekt. Het orakel vraagt hem ook of hij de aardbeving voelt, waarvan het epicentrum in Daun (Eifel) ligt. Dat kan Herman niet voelen, want die aardbeving moet nog plaats hebben.

4.1.4. Anton's dood

Herman wordt inderdaad des nachts opgeschrikt. Naar buiten kijkend lijkt het of de wereld er nog steeds vreedzaam uit ziet. Pas in tweede instantie wordt duidelijk dat het hier om een aardschok ging. Herman krijgt in elk geval de schrik te pakken; hij voorziet een catastrofe. Dan krijgt hij des morgens om 7 uur een telefoontje van Mara dat zijn broer Anton aan een hartaanval is overleden. Zijn poging Clarissa hierover te informeren mislukt, zij is niet bereikbaar.

Herman gaat de familie condoleren in sterfhuis, maar voelt zich daar al snel overbodig. Naar huis wil hij ook niet. Hij zit een bakje frites en een mok koffie te drinken op de parkeerplaats van Rastplatz Hunsrück (Ost of West) , wanner naast hem een auto weggrijdt en hij broer Ernst in het oog krijgt die hetzelfde zit te doen. De dood van hun broer, waar ze geen van beide veel mee optrokken, roept gemengde gevoelens op. Het maakt ze duidelijk dat ze zelf ook ouder worden. Herman gaat mee naar het huis van Ernst waar hij ook nog maar één keer is geweest en ze praten over hun eigen positie. Is er een geestelijk overleven mogelijk?

Ernst wijdt Herman in in zijn manie die gekoppeld is aan zijn eenzaamheid: het verzamelen van kunst. Herman krijgt toegang tot de bunker die in de rots ligt achter een smalle brug over de Goldbach: 4400 m² met 1072 schilderijen, permanent op 16,5° C bij een luchtvochtigheid van 53%.

Ondertussen wordt de tragikomedie opgebouwd rond de begrafenis of crematie van Anton. Er ontstaat een absurde strijd aan de baar van de dode tussen modernisten en traditionalisten, Mara steunt de fractie van de modernisten en dat geeft de doorslag.

4.1.5. Vlucht naar Keulen en Berlijn

Herman vlucht verder weg van zijn familie in de Hunsrück. Hij wil in Keulen op bezoek bij zijn dochter Lulu en zijn kleinzoon Lukas. De ontmoeting eindigt in een complete vader-dochter-crisis. Gedeprimeerd bezoekt hij een prostitué. Dan krijgt hij telefonisch de uitnodiging om naar Clarissa's première te komen in Berlijn, waar hem echter een nieuwe teleurstelling te wachten staat. Hij heeft zijn nieuwe Günderdode liederencyclus bij zich, gewijd aan Clarsisa en wil die aan haar overhandigen. Wanneer hij – met hulp van Gunnar die hij in Berlijn tegen komt- de gelegenheid vindt waar het team van Clarissa het succes van de voorstelling viert, voelt hij zich een vreemde. Eerst zijn Amerikaanse "rivaal" dan Herman zelf, verlaten bruusk het etablissement. Clarissa blijft treurig achter.

4.1.6. De begrafenis

Dat Anton Simon gecremeerd wordt en zijn as vervolgens wordt begraven, gaat het bevattingsvermogen van de inwoners van Schabbach te boven. Een traditie is gebroken. Erger is echter nog dat de familie besloten heeft tot een plechtigheid in besloten kring. Het personeel van de optische fabriek, spelers en bestuur van FC Schabbach, de autoriteiten van de gemeente, de regio en het land zijn niet uitgenodigd. Er zijn geen toespraken. De urn wordt in stilte bijgezet, met behulp van een lachwekkend apparaat. Dat is moment voor Ernst om boos te worden, de broer die het nooit goed met Anton kon vinden. Spontaan houdt hij een korte toespraak: "Anton, als jij nog geleefd had, dan was deze erbarmelijke gang van zaken niet gebeurd" Hij noemt iedereen op die ontbreekt bij het graf. "Dit heb je niet verdiend".

Ook Hartmut komt weer in het verhaal terug. Hij is nu de baas van twee optische bedrijven. Zijn toespraak tot het personeel laat zien dat hij de verantwoordelijkheid die hij op zich neemt, niet aan zal kunnen. Ook Herr Böckle is van de partij, een "magere Hein" voor slecht geleid bedrijven.

4.1.7. Slot

Het slot van dit deel laat de terugkeer van Herman zien op het Günderoedehuis. Hij treft een huilende Clarissa aan. Ze heeft de tournee moeten onderbreken, want bij haar is een gezwel ontdekt. Diep bezorgd neemt hij haar in zijn armen.

4.2. Commentaren

4.2.1. Liefhebbers van H1 en DZH komen aan hun trekken

In Duitsland werd "Allen geht's gut" al snel bestempeld tot de meest favoriete episode. Ook bij de premiere in München zorgde dit deel voor de beslissende omslag in de stemming. Het is ook de langste aflevering. De kijkers van H1 en DZH herkennen de grondstemming. Wat betreft de inhoud is dit het meest consistente, maar ook het emotioneel meest rakende deel.

Een heel deel lang volgen we het lot van Herman. De kring sluit zich. In alle drie de series zijn uitstapjes gemaakt naar de meest uiteenlopende karakters, die soms breed, soms smal werden belicht. Steeds keerden we echter terug naar de Simons. Nu, tegen het einde wordt onze aandacht steeds meer teruggedleid naar de drie broers en hun geboortegrond. Er is sprake van een concentratie op de Hunsrück, op Herman, waarover men als liefhebber van DZH in de eerste afleveringen eigenlijk niet genoeg gehoord heeft. In deze aflevering is volop gelegenheid de nieuwsgierigheid te bevredigen. Zoals in Heimat 3 de verhoudingen tussen Herman, Ernst en Anton onderling, maar ook ten opzichte van hun geboorteplaats Schabbach in beeld gebracht wordt, wordt door sommige kijkers als grote filmkunst ervaren. Reitz is hier de meesterlijke verteller. In Heimat3 heeft hij zich zelf weer gevonden. Bravo voor deze episode.

4.2.2. Herman voor het eerst centraal

Voor het eerst in H3 staat Herman (consequent) in het centrum. Zijn verhouding tot Clarissa wordt door haar artistieke ambities danig op de proef gesteld. Er komen disputen voor met een indringende diepte, of het nu gaat om de discussie tijdens Clarissa's korte verblijf of om de scène (in twee betekenissen) in het Berlijnse restaurant, waarin ze Herman voorstelt aan haar zangpartner David Moss.

In samenhang met het vertrek van Clarissa overkomt Herman ook nog een ernstig ongeluk, veroorzaakt door een apparaat dat we reeds uit HEIMAT kennen. Vanaf dat moment wordt zijn rol veel zelfbewuster ingevuld. Iemand heeft opgemerkt dat de marterval een uiterst positieve werking op Herman heeft gehad.

Pas in deze aflevering lijkt er (voor het eerst in Heimat 3) wat leven te komen in de figuur van Herman. De rol die Reitz hem tot nu toe gegeven heeft komt wel erg star, onbeweeglijk en vlak over. Te veel was hij slechts de verbaasde toeschouwer. Je zat er gewoon op te wachten dat hij een keer zou ingrijpen, zelf de gebeurtenissen naar zijn hand zou zetten. Dat gebeurt nu min of meer. In dit deel weet hij ook als toneelspeler indruk te maken, niet alleen dank zij de marterval, maar ook zijn moeizame, maar toch energieke wandelen met stok naar Schabbach is met overtuiging gespeeld. De dialogen tussen de broers zijn interessant. Denk aan Antons poging Herman op te beuren als het om zijn huwelijksproblemen gaat. Aan het eind van het gesprek zegt hij „Trek het je niet zo aan“, maar Herman begrijpt niet waar hij het over heeft. Of de opmerking van Herman als hij bij Ernst in huis zit: “Hier ruikt het naar eenzaamheid”, de inschatting van Ernst van de maatschappelijke positie van Herman: 'Je hoort toch eigenlijk bij hen’, waarmee hij de kringen bedoelt waarin Anton verkeert. Uit een paar schaarse opmerkingen kun je afleiden hoe de broers elkaar beoordelen.

Het is niet alleen het gevoel dat zijn relatie met Clarissa breekt, waardoor Herman onder druk staat, ook de dood van zijn broer Anton. Vlak daarvoor komt het nog tot een merkwaardige ontmoeting van de twee op het veld van de FC Schabbach, de club die net in een beslissingswedstrijd promotie heeft afgedwongen naar de Hoofdklasse. De scène waarin Herman vervolgens door chauffeur Horst wordt weggebracht heeft ook een symbolische betekenis. Herman stapt uit, loopt weg, maar even later roept Horst dat hij zijn stok in de auto heeft laten liggen. Herman haalt zijn schouders op en loopt verder. Hij heeft de stok niet meer nodig, hij staat weer op eigen benen.

Een aantal sleutelscènes wordt hier verder toegelicht.

4.2.3. De ruzie tussen Clarissa en Herman

De sequentie met de ruzie tussen Herman en Clarissa wordt door velen overtuigend genoemd, heel goed in scene gezet. Men kon de van spanning geladen atmosfeer voelen; de onzekerheid of er voldoende vertrouwen over en weer bestond om de relatie in stand te houden. En dan opeens stapt Hartmut binnen om zijn Galina te laten zingen. Daarvoor zien we het overdreven getortel van Clarissa aan de telefoon (sommige kijkers toonden zich waarlijk geïrriteerd over het gedrag van Clarissa), dat de basis biedt voor de volledige omslag van de stemming. Prachtig zijn de golven van beproeving waaraan Herman op die manier wordt onderworpen. Merken Hartmut en Galina echt niet dat Herman met zijn gedachten elders is? En dan wordt Herman later die dag ook nog lastig gevallen door Tillmann en Moni, terwijl hij eigenlijk niets anders nodig heeft dan bezinning.

Grappig is dat Reitz na afloop van de ruzie kiest voor een afwijking van het geijkte rolpatroon. Normaal gesproken gaat de man zo snel mogelijk weer aan het werk en zoekt een vrouw afleiding door boodschappen te gaan doen. Bij Herman en Clarissa is het net andersom.

De begeleidende muziek van Michael Riessler, is gedempt, hol, radeloos. Michael Riessler speelde live bij de première in München en toonde toen zijn verfijnde ademtechniek die het

mogelijk maakt tegelijk adem te halen en toon te houden op zijn saxofoon. Zo ontstaan klanksferen van grote intensiteit.

In de Duitse e-maildiscussie is de vraag gesteld of Clarissa Herman een tijdje volledig verlaten heeft, of dat zij het contact in stand houdt. De signalen voor dat laatste zijn de brief die ze stuurt, het verzoek om vergiffenis en het bericht op het antwoordapparaat.

4.2.4. Het orakel van Oberwesel

Bijna mystiek is het contact tussen Herman en de oude man aan de Rijn in Oberwesel. Deze kennelijk ruslandduister wist Herman erop dat het nog precies 40.000 uur duurt voor het nieuwe millennium aanbreekt. Een 94-jarige die het heeft over de heerschappij van het getal 4. Was het op dat moment 4 uur in de middag? Was het 4 uur 's morgens dat Anton overleed en de aardshock plaats vond? Helpt het te weten dat dit orakel aanwezig was bij het huwelijk van Tillmann en Moni (opnames die door Edgar Reitz zelf terzijde zijn gelegd) en daar dood neerviel in de kerkbanken? Is het van betekenis dat de toneelspeler die de oude man speelde, ook al als orakel optrad in Heimat 1, toen ten overstaan van Paul Simon die na aankomst in de USA was geïnterneerd op Ellis Island.

4.2.5. De marterval

De klem waarin Herman in dit deel trapt, is hetzelfde apparaat dat aan het begin van deel 1 van Heimat werd neergezet achter het huis van Matthias en Katharina Simon. Toen werd de klem neergezet om een marter te vangen die te veel belangstelling voor de kippen toonde. In de discussie destijds werd het ook wel gezien als het symbool van Paul Simon's heimat, waarin hij niet vast wilde komen te zitten.

Reitz zou in een interview in Londen gezegd hebben dat hij in H3 wilde uitdrukken dat Herman het "te goed" had. Daaraan moest door een ongeluk een eind komen. De goden die Herman beschermen, waren vertoornd, omdat hij zich had voorgesteld een liefdesnest te bouwen naar het voorbeeld van de Tuin van Eden, waar kwaad en pijn niet voorkwamen. Hoogmoedswaanzin, want een ieder weet dat zo iets niet meer kan. Herman heeft zich buiten de wereld willen plaatsen, maar die slaat terug.

Ook zou Reitz gezegd hebben dat commerciële motieven en de druk van de TV hem ertoe gebracht hadden dit melodramatische incident helemaal aan het eind van de episode te plaatsen. Met name deze laatste opmerking doet de vraag opkomen, of de woorden van Reitz wel goed vertaald zijn, c.q. begrepen, c.q. of Reitz de vraag wel goed had verstaan. Deze scène zit immers helemaal niet aan het eind van deel vier, maar ruim voor het midden. Het hinken van Herman is eigenlijk al voorbij aan de vooravond van Anton's dood.

Verhaaltechnische zijn er ook opmerkingen gemaakt over de gang van zaken bij de marterval. Wanneer er in deze verlaten omgeving niemand langs gekomen was, had Herman nog veel ernstiger gevolgen kunnen hebben. In dezelfde sfeer ligt de vraag of het geloofwaardig is dat Herman thuis komt na zijn "inkoopsreis" en dat de plasticas gewoon buiten ligt en de huisdeur nog open staat. Waarom hebben de buurvrouw, Hartmut of de brandweer die niet dicht gemaakt?

4.2.6. Het treffen van Herman en Ernst

Op de morgen van het overlijden van Anton rijden zijn broers Herman en Ernst doelloos door de omgeving. Bewapend met patat en koffie ontmoeten ze elkaar op een parkeerplaats van de Autobahnraststätte Hunsrück West. Een kleine maar prachtige scène. Bij een bakje friet zien ze plotseling hun gemeenschappelijke wortels terug. Vandaar uit breken ze op naar het huis

van ernst. Bij een goed glas rode wijn filosoferen zij over hun leven. Daarbij komt het tot de volgende merwaardige dialoog:

Herman: "Alles waarover we gedroomd hebben.....",

Ernst valt hem in de rede: "... heeft ons treurig gemaakt, klopt het?"

Absoluut een van de sleutelcitaten uit H3, waarmee de nu ingetreden melancholie wordt uitgedrukt. Michael Kausch als Ernst toont in deze aflevering veel van zijn kunnen. Aan het graf van Anton vindt hij spontaan de op dat moment meest passende woorden.

4.2.7. Herman in Keulen en Berlijn

De scènes in Keulen en Berlijn worden ook vaker genoemd als kernpunten van het verhaal. Ze tonen de groeiende irritatie van Herman over zichzelf en zijn naasten.

In Berlijn wordt bij het restaurantbezoek duidelijk hoe ver Clarissa en Herman uit elkaar zijn gegroeid.

In Keulen wordt duidelijk hoe ver Herman en zijn dochter van elkaar vervreemd zijn. Het bordeelbezoek was niet alleen een herinnering aan Heimat (alleen leek zijn oom Eduard niet door te hebben dat hij bij Lucie in een bordeel was terecht gekomen) het bracht ook duidelijk –zelfs in die wankele gemoedstoestand- de ware aard van Herman in beeld: iemand die zelf niet handelt, niet actief is. Hij laat zich “behandelen” door de vriendelijke dame. Het sluit perfect aan bij zijn biografie tot dat moment.

4.2.8. Antons begrafenis

Antons begrafenis, de allereerste bijzetting van een urn in Schabbach, vindt plaats onder zeer pijnlijke omstandigheden. Als dan ook nog de ontwikkelingsingenieur van Simon Optik de installatie voor het laten zakken van de urn te vroeg in werking zet, houdt Ernst het niet meer uit. Hij houdt een zeer bewogen grafrede ter ere van zijn broer, de voetganger, waar hij zo ver vanaf stond, maar die hem toch dierbaarder was dan hij ooit had willen bekennen. Terwijl Ernst in het derde deel het verzoeningsvoorstel nog heeft afgeslagen, kan hij zich nu niet meer inhouden. Alles wat hij in tientallen jaren heeft opgekropt komt eruit. Je krijgt er tranen van in de ogen, of eigenlijk weet je niet of je moet huilen of moet applaudiseren.

De film is na deze toespraak wel heel erg snel gecut, want dit is volgens velen een van de mooiste scènes van Heimat 3. Hier toont Reitz wat er gebeurt, wanneer oude tradities terzijde worden geschoven, voordat nieuwe gebruiken een vaste plaats hebben veroverd. De irritatie die dit oproept wordt perfect in beeld gebracht. Maar ook is het leuk te bedenken dat Anton, die eigenlijk alles wilde regelen in het leven van anderen, “vergeten” is het programma van zijn eigen begrafenis voor te schrijven., fantastisch!

In het interview met Maarten van Bracht in de VPRO-gids geeft Edgar Reitz aan dat deze scène een pijnlijke, maar komische beschrijving is van het feit dat welvaart ook hebzucht met zich meebrengt, ijdelheid, wantrouwen, ontrouw en de teloorgang van tradities.: *“Terwijl ze wachten op de per auto aan te voeren urn willen de aanwezigen vooral modern overkomen. Geven elkaar zakelijke adviezen, beurstips, kletsen over fototechniek, vakanties.. Ze hebben het uitvaartbedrijf een hydraulische constructie laten maken om het bijzetten van de urn een plechtig tintje te geven. Want men wil toch een ritueel, al geloven ze nergens meer in.. En dan hapert het mechaniek, het is treurig en iedereen moet lachen. Dat gevoel had ik toen steeds, treurig en komisch tegelijk. En verbazing over hoe dom de mensen zich kunnen gedragen’.*

4.2.9. Ook Schnüsschen is op de begrafenis.

Bij de begrafenis van Anton mogen we kort genieten van een soort gastoptreden van Schnüsschen, de eerste vrouw van Herman en moeder van Lulu, die uit DZH kennen. Herman

kan nu weer normaal contact met haar hebben. Ze is een aantrekkelijke vrouw gebleven, inmiddels gelukkig getrouwd met een hooggeleerde heer. Ze draagt ook nog steeds dezelfde soort kleren als in DZH zwarte laarzen, een zwarte mantel. Haar silhouet is meteen te herkennen. Haar rustige soevereine optreden maakt indruk. Voor de toeschouwer lijkt ze verzoeningsgezind, maar tussen Herman en haar bestaan nog duidelijke scheidslijnen. Hun gemeenschappelijke dochter heet bij haar nog steeds Simone,, terwijl hij haar Lulu noemt; een mooie verwijzing naar DZH..

4.3. Diversen

4.3.1. De titel

Over de titel zijn verschillende theorieën geuit. Waarschijnlijk is het ironisch bedoeld, want eigenlijk gaat het met de hoofdpersonen beroerd in deze episode: Clarissa krijgt kanker, Anton gaat dood en Herman moet door een diep dal. De aflevering wordt gekenmerkt door treunis. In verband met het wegvallen van Anton is sprake van een tragikomedie.

Maar er is een andere interessante verklaring. De titel verwijst mogelijk naar de prachtige Italiaanse film “Stanno tutti bene” van Giuseppe Tornatore, met Marcello Mastroianni in de hoofdrol. De thema’s die de films van Reitz en Tornatore kenmerken, vertonen grote overeenkomst. Bij Tornatore is sprake van een klein dorp op Sicilië met gewone mensen, kleine gebeurtenissen en een melancholieke stemming. Ook zijn “Nuove Cinema Paradiso” sluit daar goed bij aan. Hierin bezoekt een ouder worden weduwnaar zijn kinderen en niets is zoals het lijkt. Het bezoek van Herman aan Lulu in Keulen had zo uit die film kunnen komen.

4.3.2. Losse opmerkingen:

1. Is het logisch dat Niko, de zoon van Galina, bij haar komt wonen? Hoe heeft ze hem teruggekregen, nadat ze het huis alleen verlaten heeft? Er is toch gezegd dat ze er nooit meer in zou komen. Gegeven de situatie is het ook niet waarschijnlijk dat man Juri en zijn ouders het kind zomaar hebben afgestaan..
2. De scène met Galina als cosmeticaverkoopster doet denken aan mevrouw Moretti die op de zelfde manier tegen haar klanten praatte (met Balkan-accent)
3. Wat is die familie van Anton toch schijnheilig . Ze slepen elkaar voor de rechter, maar desondanks komen ze gewoon bijeen voor hun familiefeesten.
4. Wanneer er een statiefoto van Anton thuis gemaakt wordt , stat er een camera die Anton zelf had toen hij jong was.
5. Een prachtige scene is het roodborstje dat overal door het huis vliegt. In de bioscoop oogt dat nog veel mooier.
6. Het is niet duidelijk aan welke aardbeving of aardshok Reitz in dit deel refereert. Hij laat de oude man aan de Rijn zeggen dat het epicentrum in Daun in de Eifel ligt In elk geval niet aan de zwaarste van de afgelopen 15 jaar, want dat was de beving die ook in Midden-Limburg nogal wat schade aanrichtte op 13 april 1992 met een kracht van 5,8 op de schaal van Richter.
7. Over de relatie tussen Herman en Tillmann wordt verschillend geoordeeld. Sommigen zien in Tillmann de ex-Oostduitser die de filosofie van het kapitalisme (te) goed begrepen en nu misbruik maakt van zijn oude relatie om de –op dit terrein- onnozele Herman allerlei zaken aan te smeren. Andere waarderen juist de goede verstandhouding tussen de twee en de goede bedoelingen van Tillmann. Voor hen is duidelijk hij Herman echt behulpzaam wil zijn met het updaten van zijn hardware.

Deel 5: De erfgenamen (1997)

5.1. Het verhaal

5.1.1. Ernst en Matko

Sinds “de Wende” zijn zeven jaar verlopen; een periode die lang genoeg is om iets van de toendertijd geformuleerde wensbeelden gerealiseerd te hebben. Het verwerven een stuk persoonlijk geluk was natuurlijk het doel van bijvoorbeeld de kinderloze Ernst, maar ook van de 14 jarige Matko.

Matko is de zoon van een Joegoslavische vrouw die hem een aantal jaren geleden heeft achtergelaten bij een vriendin in Schabbach om hem zo te vrijwaren van de burgeroorlog in zijn vaderland. Matko verlangt erg naar zijn moeder. Hij voelt zich eigenlijk door haar verlaten. Ernst leert hem kennen op het vliegveld Hahn, wanneer hij daar bezig is een opvolger te kopen voor zijn oude Cessna. De jongen is geïnteresseerd in vliegtuigen en in techniek. Ernst bekommert zich om de jongen, die op zijn oude bromfiets en met zijn Amerikaanse pilotenjack door de omgeving struint.

Ernst is bezig met een ambitieus project. Hij wil zich met de bouw van een museum aan de Goldbach onsterfelijk maken. Zijn imponerende verzameling expressionisten denkt hij onder te brengen in een kunststichting, die ze openbaar kan maken. Het bestek voor de bouw is al klaar en de financiering is rond. Ernst weet echter dat hij desondanks een eenzaam man zal blijven, zonder gezin, zonder geborgenheid en liefde. Dit vacuüm in zijn bestaan zou opgevuld kunnen worden door Matko te adopteren. Maar Ernst stelt de beslissing of hij Matko zal opleiden tot zijn opvolger uit.

5.1.2. Herman, Clarissa en Lulu

Hermann en Clarissa zijn duidelijk weer nader tot elkaar gekomen, maar de prijs voor hun samen zijn is hoog. Clarissa's tumor voert hen op een lijdensweg langs operatiekamers, klinieken en riskante therapieën. Hermann bezoekt de zieke dagelijks en verzorgt haar vol liefde. Zijn dochter Lulu en kleinzoon Lukas logeren bij hem op het Gündersodehuis. Als assistent van architect Delveau van het museum van Ernst heeft zij de rol van opzichter bij de bouw gekregen. Met grote daadkracht manifesteert ze zich op het bouwterrein en bevordert zij de voortgang.

5.1.3. Schabbach contra de Simons

De bouw van het museum heeft echter niet de steun van de burgers van Schabbach. In het dorp is veel veranderd. De vanzelfsprekende gemeenschapszin heeft het moeten afleggen tegen het eigen belang. Er zijn veel nieuwe inwoners die dure villa's hebben neergezet. Zij krijgen een groeiende invloed op de lokale politiek. Zij willen de landelijke rust waarvoor ze juist gekomen zijn, bewaren en genieten van de natuurlijke idylle. Een museum zou echter een grote bezoekersstroom met zich mee brengen en daar zitten ze niet op te wachten. De import Schabbachers zijn een campagne tegen Ernst en zijn project begonnen en hebben dat verbreed tot een actie tegen de hele Simon-dynastie. Ze vinden daarvoor het nodige draagvlak bij de originele Schabbacher bevolking, omdat die de gevolgen ondervinden van het slechte ondernemerschap van Hartmut Simon. De “Optische Werke Simon” zijn na de dood van Anton steeds verder in de problemen geraakt en menig inwoner vreest voor zijn baan en voor een onbezorgde toekomst. Hartmut is –door in zee te gaan met de heer Böckle- in de greep gekomen van een internationaal concern dat hem als concurrent graag wil elimineren.

Ernst zet nog als argument voor de bouw van het museum in dat het de nodige werkgelegenheid met zich meebrengt en Schabbach uit de financiële misère kan redden. Omdat hij een van de Simon's is worden zijn woorden niet vertrouwd.

5.1.4. Ernst op zoek naar een erfgenaam

In zijn toenemende gevoel van eenzaamheid komt Ernst op het idee om na te gaan of er ergens op de wereld wellicht een onecht kind van hem bestaat. In zijn zwervend vliegeniersbestaan heeft hij met diverse vrouwen gedurende korte tijd een relatie gehad. Misschien is uit een van de verhoudingen met een kind over gebleven, waaraan hij dan zijn vermogen en alle onvervulde wensen zou kunnen nalaten. Ernst huurt privé-detective Meise uit Frankfurt in om een onderzoek in te stellen in alle plaatsen waar hij ooit heeft gewoond. De uitslag van dat onderzoek krijgt hij echter niet meer te horen.

Na veel emotionele discussies, in de gemeentehuis, maar ook in het café van Rudi Molz, besluit de gemeenteraad om de bouwvergunning voor het museumproject uiteindelijk niet te verlenen. Op de hielen gezeten door journalisten die zijn commentaar willen, stapt Ernst in zijn vliegtuig en vliegt zich te pletter tegen de Loreley.

5.1.5. Na de dood van Ernst

Zijn dood vergroot de familieproblemen. De neven en nichten van Hermann die erfgenaam zijn, vechten om hun aandeel in het vermogen. De familie komt voor beraad bijeen in het Günderodehuis. Daar komt het tot heftige confrontaties. Hermann en Lulu pleiten ervoor om het museumproject voort te zetten en zo Ernst verzameling te behouden. De rijken in de familie willen die juist verkopen. Ook Hartmut wil natuurlijk geld zien, want daarmee zou hij zijn bedrijf kunnen redden uit de klauwen van de heer Böckle.

Dan belt meneer Meise, de detective, op met de mededeling dat Matko, de jongen waar Ernst zo op gesteld was, waarschijnlijk ook zijn zoon is. Verontrust gaat de familie de strijd tegen deze jongen aan. Als potentiële miljonair uit Bosnië wordt hij het mikpunt van nijd en haat, ook bij zijn klasgenoten en bij de inwoners van het dorp.

Hermaan haalt de jongen, die er niets aan kan doen, ter bescherming bij zich in huis. Maar Meise heeft de moeder van Matko laten overkomen vanuit Bosnië, maar die is als gevolg van de oorlog daar heel erg veranderd; het is zijn lieve en hartelijk moeder van vroeger niet meer. Zij en haar zoon worden gedwongen een DNA-test te ondergaan in Mainz.

Voor Matko wordt het allemaal te veel. Hij klimt de Loreley-rots op naar de plek waar Ernst, de enige mens die hij vertrouwde, dodelijk is verongelukt. Daar wordt hij ontdekt. De politie en zijn vervreemde moeder komen tot op een paar meter, maar dan stort hij zich naar beneden.

5.1.6. Clarissa overwint haar ziekte

De tragedie gebeurt op het ogenblik dat Hermann de beter worden Clarissa terug brengt naar het Günderodehuis. Vandaar is de aanblik van de Loreley vertrouwd en vriendelijk. Ze hebben nieuwe hoop op een gelukkige tijd.

De film eindigt met de mededeling dat de DNA-test uitwees dat Matko niet de zoon van Ernst was.

5.2. Commentaar

5.2.1. Drie lijnen

In deze aflevering zijn twee hoofdverhaallijnen en een nevenlijn:

- De geschiedenis van Matko en Ernst
- Het museumproject van Ernst
- De ziekte van Clarissa.

5.2.2. De titel

In het centrum van deze episode staat (meer nog dan in het tweede deel) Ernst Simon. Zijn karakter wordt vanuit twee verschillende perspectieven belicht. Aan de ene kant, op een persoonlijke manier, via zijn vaderlijke vriendschap voor de jonge Matko, anderzijds via zijn (reeds altijd) moeizame verhouding met het openbare leven in Schabbach. Dramaturgisch consequent laat Reitz hem dodelijk verongelukken, waarna een niets verhullende strijd ontstaat over zijn nalatenschap. Daarmee is gelijk de titel verklaard.

Voor de Engelstalige versie van Heimat 3 werd de titel kennelijk niet duidelijk genoeg gevonden. Op BBC 4 werd “De Erben” niet letterlijk vertaald tot “The heirs”, maar werd gekozen voor “Follow me”, ongetwijfeld een verwijzing naar de tekst die op de trui van Matko stond. Wordt daarmee bedoeld dat Ernst dood een oproep was aan Matko om hem te volgen in de dood?

5.2.3. Patrick Meyer speelt Matko.

Op een beurs voor tweedehands vliegtuigen op het vliegveld Hahn leert Ernst de veertienjarige Matko kennen. Diens moeder was ooit hulp in de huishouding bij hem. Matko was neergezet als een eenvoudige, maar verstandige en gevoelige jongen, Hij wint de vriendschap van ernst via hun gemeenschappelijke geestdrift voor alles wat met vliegen te maken heeft.

De zielsverwantschap wordt door Reitz verduidelijkt met een verwijzing naar Heimat 1. We zien namelijk Matko over het veld lopen met het modelvliegtuig dat Ernst ooit heeft gebouwd met Otto Wohlleben, die echter vader van Herman. Matko’s vliegeniersjack is getooid met de woorden „Follow Me“. In eerst instantie zou dat ook de titel zijn van deze aflevering, maar dat idee is –om redenen die bij geen van de kijkers bekend is- verlaten. Ook de vleugellamme duif die door Matko wordt verzorgd heeft symbolische betekenis.

Patrick Meyer, een jongen uit de Hunsrück, heeft van Matko een prachtige rol gemaakt.: sober, doelgericht en kwetsbaar. In werkelijkheid volgt Patrick een opleiding in de commerciële sector. Hij werd ontdekt door Helma Hammen (belast met de casting van de spelers uit de Hunsrück) als conferencier op een verjaardagsfeestje. Het was zijn eerste kennismaking met het medium film. Nar verluid was het werken met hem ongecompliceerd. Met vanzelfsprekendheid gaf hij invulling aan de instructies die hij van Reitz kreeg. Ook de samenwerking met Michael Kausch ging als vanzelf. Die heeft bij hem het stotteren ingestudeerd. In het afsluitende feest van Heimat 3 heeft Edgar Reitz hem van amateur toneelspeler „bevorderd“ tot acteur. Daarbij moet bedacht worden dat de omstandigheden op de set vaak zeer zwaar zijn. Voor Patrick extra, omdat hij gehandicapt is door een excemineuze aandoening, waardoor hij windsels om zijn handen moet hebben. De grootste beproeving was de scène, waarin hij van de Spitznack moet springen. Het was toen 40°C en hij moest zijn vliegersjack aanhouden.

In een aantal commentaren komt naar voren dat men de rol van Matko te groot vindt: dat hij meer zendtijd / aandacht krijgt dan nodig is om de eenzaamheid van Ernst toe te lichten. Hij komt in één deel Heimat binnen om er in hetzelfde deel weer uit te verdwijnen. De rol van detective Meise wordt in elk geval te omvangrijk gevonden.

5.2.4. Het museumproject.

Naast het verhaal van Ernst en Matko staat de geschiedenis van het museumproject. Ondanks de steun van prominente provinciale politici roept het weerstand op bij de dorpsbevolking. Volgens sommige zijn het rijke villabewoners, anders zien er meer milieufreaks in, die bedenkingen hebben. Terecht kunnen die zeggen: Is het niet wat vreemd dat wij als importbevolking hier het landelijke leven moeten verdedigen? Veel meer dan de nieuwe bewoners (die spelen ook vandaag nog echt geen grote rol in de gemeentepolitiek) is het de geborneerdheid van de lokale bestuurders die ervoor zorgt dat de bouwvergunning wordt geweigerd. Wie in bestuurlijke verhoudingen thuis is, zal overigens bevestigen dat het zo in de praktijk niet gaat. Er is eerder kan dat er iets geritseld wordt dat eigenlijk niet mag, dan dat iets bewust wordt getraineed dat aan de regels voldoet. Rudi Molz richt zijn commentaar dan ook op de leden van de gemeenteraad: “Onze lieve heer heeft rare kostgangers.” Ernst stapt – op de vlucht voor een aanstormende meute verslaggevers- vertwijfeld in zijn vliegtuig, waarna hij in een dramatisch scène voor de ogen van Herman en Lulu tegen de rotsen van de Loreley vliegt.

Een mooie verwijzing naar Heimat is dat Matko ter herinnering aan Ernst rode anjers vanaf de rots gooit. Ooit gooide Ernst vanuit een vliegtuig een bos anjers: ter gelegenheid van de huwelijksluiting tussen zijn broer Anton (in Rusland) en Martha (in Schabbach).

5.2.5. De dood van ernst: een ongeluk of zelfmoord?

De vraag of Ernst zelfmoord pleegde (of niet) is uiteraard in de discussie gesteld. In eerste instantie wordt verondersteld dat Ernst in overspannen toestand (boos en eenzaam) geen uitweg meer zag. Daarom zou hij Matko bewust niet meegenomen hebben. De aanhangers van deze gedachte vonden het allemaal wel erg melodramatisch. Anderen kwamen op grond van de beelden tot een ander conclusie. Wanneer Ernst boven het Rijndal vliegt zie je rook uit de motor komen. Hij kijkt ook naar de controle-instrumenten en zakt iets onderuit alsof hij nog iets wil doen om de crash te voorkomen. Hij beseft echter dat het te laat is en een seconde voor hij tegen de rots knalt, sluit hij zijn ogen. toekomst meer zag. Ook nu is er een scène ,waarbij het vliegtuiggeluid wegvalt en er alleen muziek is . Juist door de onverwachte weergave krijgt het meer kracht.

5.2.6. De ziekte van Clarissa

Tegen de achtergrond van de hoofdverhaallijnen beleven we de (tenslotte succesvolle) strijd van Clarissa tegen de kanker.. Compromisloos takelt Reitz zijn eigen vrouw toe om het ziekte proces in beeld te brengen.

Herman zorgt vol opoffering voor haar . Terwijl hij voortduren zwaarmoedig was, laat hij zich nu van de lichte, vrolijke kant zien. Waarom was hij steeds zo? De meeste kijkers vinden dat Salome Kammer de rol met verve speelt. Het is maar een beperkt aan tal fragmenten, maar samen geven zijn een goed beeld. Men weet precies wat er aan de hand is. Meer details zijn niet nodig.

De ziekte van Clarissa kan ook gezien worden als een kans voor Herman om eindelijk uit zijn lethargie te ontwaken, actief te worden en verantwoordelijkheid te tonen. Edgar Reitz zegt hier zelf over: Laten we ons de vreselijke situatie nog eens voor ogen stellen. Clarissa heeft hem verlaten, maar nu komt ze terug en ze is ziek. Ze heeft een levensbedreigende ziekte. Die zat natuurlijk al lang in haar, maar hij heeft het niet geweten. Hij ziet haar plotseling in deze vorm voor zich, terwijl hij haar altijd heeft gezien als iemand die sterker is dan hij; die de vrijheid had om eenvoudig weg te gaan. Nu ziet hij dat zijn geliefde ziek is en zijn hulp nodig heeft. Dan draait alles nog een keer om. Ze werkt op hem in als een vreemde en de liefde kan opnieuw ontstaan.

5.2.7. Algemeen over deel 5

Opgemerkt wordt dat deel 5 de aflevering is die het best geschikt is om helemaal separaat bekeken te worden. Net als “Hermännchen” van Heimat 1 is het een complete speelfilm geworden. Er zitten wel de nodige clichés in verwerkt: de inzet van milieuactivisten, de gierigheid van erfgenamen, de doortrapte detective, de besluiteloze gemeenteraad. Over dat laatste is veel gepraat in de Hunsrück zelf. Eva Maria Schneider vond dat het getoond werd zoals het gaat. Ze moeten de spiegel maar eens voor gehouden krijgen..

Opgemerkt is ook dat de aandacht wel erg gericht is op het vasthouden van de aandacht van een groot publiek. De kijkcijfers geven de doorslag.

Kritiek is er op het beeld dat van de politie wordt geschapen een op de haatdragendheid die de bevolking zou tonen ten opzichte van mensen die een keer (financieel) geluk hebben. Dat laatste is zeker geen specifieke eigenschap van de Hunsrück. De politie wordt neergezet als de handlanger van dorpsbekrompenheid. Ze achtervolgen een veertienjarige jongen als een misdadiger en rukken hem de sleutel van de grot uit de vingers. Daarnaast hebben ze hem al maanden door de omgeving zien crossen op zijn bromfiets terwijl hij geen helm droeg.

Aanmerkingen zijn er verder gemaakt op het feit dat de figuur van Matko in de eerdere delen niet is geïntroduceerd. Ook vindt men het vreemd dat helemaal niets meer wordt vernomen van Galina. Hoe is het eigenlijk gegaan met de integratie van de Ruslandduitsers?

Dramaturgisch gezien hebben de meeste kijkers wel vrede met het einde van de episode. Matko's dood praktisch het eind is van de film.

5.2.8. Opmerkingen over Herman / Henry Arnold.

Henry Arnold heeft voor zijn spel in deze aflevering weer de nodige kritiek gekregen. Enkele aanmerkingen in de Duitse discussie: een schooljongen, iemand met een eenheidsuitdrukking op zijn gelaat, grijnzend als iemand uit een tekenstrip; eerder dom dan geniaal. Wat heeft het voor nut iemand de haren grijs te verven, als er jonge ogen onder zitten?

Iets meer serieuze kijkers kijken naar de rol die hij moet spelen. Ze stellen vast dat Herman bijna steeds zwaarmoedig is, of is het passiviteit? In essentie ontbreekt bij hem de drive om af en toe in te grijpen, stelling te nemen en gevoelens te tonen. Er is sprake van bewegingsloosheid. Hij staat als een kind met grote ogen naar het gebeuren te kijken. Men zou hem soms door elkaar willen schudden, zodat hij eindelijk reageert, protesteert. O.i.d. In plaats daarvan zien wij voortdurend een gelijkmatige mimiek, vaak gepaard gaand met een flauwe glimlach, ook op momenten dat het minder passend is.

Gaat het hier om een probleem van de acteur of is het juist opzet van Reitz geweest om hem zo neer te zetten?

Men mag gerust zeggen dat Henry Arnold niet de ideale vormgever was voor de rol van Herman. Maar het is de vraag in hoeverre dat aan hem persoonlijk kan worden toegerekend.

Wil ER ons zeggen dat het nu eenmaal zo is in het leven, dat men slechts kan toekijken wat er gebeurt. Herman gaat door met zijn muziek. Het schijnt het enige te zijn dat hem interesseert. Het is de stroom van zijn leven, daar houdt hij aan vast. Daarnaast schijnt hij alleen te registreren wat er gebeurt. Zeer kortzichtig, maar ja, misschien huilt hij wel af en toe.

In een interview met R.A.M. op de Nederlandse televisie, komt het als volgt naar voren:

RAM: De hoofdfiguur in uw film is sympathiek, maar kan zich wel met hem identificeren, maar toch blijft hij een raadsel. Wie is hij precies?

ER: Dat komt omdat hij een kunstenaar is. Dat maakt hem raadselachtig. Dat heeft hij nodig voor zijn artistieke ontwikkeling. Hij is steeds in ontwikkeling; steeds op zoek naar zichzelf.

RAM Maar hij geeft zijn kunst toch op voor de liefde?

ER Dat is steeds de vraag. Heeft men een stukje ongeluk nodig om creatief te zijn? Of anders gezegd: haalt geluk de creativiteit onderuit? De liefde tussen Herman en Clarissa is voor mij altijd een centraal thema geweest. Het belangrijke daarbij is dat beide partners, man en vrouw tegenover elkaar altijd een raadsel moeten blijven, Dat is de eigenlijke stimulans voor de liefde. Je moet iemand tegenover je hebben die je nooit helemaal kent.

5.2.9. Henry Arnold over de figuur Herman

Henry Arnold: *De figuur van Herman in H3 was voor mij weer een ontdekking. Het was maar in beperkte mate een steun dat ik hem ook in DZH gespeeld heb, want hij is –in mijn ogen– een totaal ander mens geworden. Niet alleen omdat hij nu een stuk ouder is dan ik zelf ben, maar ook omdat zijn kijk op de wereld zo is veranderd. Ik moest me echt opnieuw inleven in dit personage. Herman is vooral een dromer, iemand die zich buiten het dagelijks gewoel houdt. Hij geeft zichzelf niet bloot. Deze Herman wordt getekend door het feit dat behoefte heeft om tot rust te komen, zich ergens te vestigen. Hij heeft zijn drang om vooruit te komen in de wereld verloren; hij hoeft niet meer verder te komen in de kunst, in de muziek. Dat heb ik geaccepteerd, omdat het verhaal nu eenmaal zo gaat, maar het is vreemd aan mijn eigen instelling. Ik hoop niet dat ik zelf zo ben, ook niet als ik 50 of 60 wordt.*

Deel 6: Afscheid van Schabbach (1999-2000)

6.1. Het verhaal

6.1.1. Gunnar in München

Het is woensdag 11 augustus 1999, de dag van de zonsverduistering die in een smalle band dwars over Europa optimaal te zien is. Net als in het laatste deel van DZH begint de film met een groots beeld van de stad München, een stad die precies in die band ligt. Een grote mensenmassa wringt zich door de binnenstad, voorzien van verduisteringsbrilletjes. Gunnar Brehme loopt er ook tussen, maar hij is niet speciaal naar München gekomen om het grote natuurgebeuren te aanschouwen. Hij moet nog een straf van een half jaar uitzitten, omdat hij bij de Oktoberfeste van het jaar daarvoor dronken achter het stuur had gezeten. In de menigte stoot Gunnar op Tillmann en Moni die met een bus leden van de toneelvereniging uit Schabbach een uitstapje maken naar München. Ook Herman en Clarissa zijn deze dag in München, want 's avonds is daar de première van hun recital met Günderdodeliedereren.

Gunnar is diep onder de indruk van de zonsverduistering. Gefascineerd, maar zonder oogbescherming, heeft hij te lang naar de corona gekeken is is hij verblind geraakt. Die oogverwonding is grond voor de gevangenis hem nog een dag uitstel te geven. Hij besluit om een bezoek te brengen aan zijn ex-vrouw en zijn twee dochters die nu bij Reinhold wonen, de theateragent van Herman. De dochters zijn inmiddels teenager geworden. Hij komt aan op het moment dat Petra en Reinhold klaar staan om naar het concert van Herman en Clarissa te gaan. Hij krijgt daardoor op een prachtige manier de gelegenheid om weer contact te krijgen met zijn dochters. Met name zijn oudste dochter Nadine (lieftalig neergezet door de Münchense toneelspeelster Sarah Baier) is haar echte vader nooit vergeten. Ze doet alles om die herinnering te voeden met een plezierige avond, Ze vraagt hem om het lied de "Entertainer" opnieuw te spelen, want dat deed hij vroeger ook. Ze kookt voor hem en ze voorziet hem rijkelijk van drank. Geroerd komt Gunnar ertoe haar te bekennen dat hij een half jaar de gevangenis in moet.

Moreel gesterkt is Gunnar de gevangenis in gegaan. Hij heeft ook een geweldig idee. Vanuit zijn cel wil hij tijdens de millenniumwisseling in het Günderdehuis een reünie organiseren. Dat is de plaats die voor hem en zijn vrienden tot een keerpunt in hun bestaan werd. Geld is geen probleem, want hij heeft in de goede tijd gespeculeerd op de beurs. Hij zal voor een spetttrend feest zorgen. Hij gaat er daarbij van uit dat hij door voorbeeldig gedrag wel iets eerder vrij gelaten zal worden.

6.1.2. Rudi Molz is dood

Als Petra en Reinhold, samen met Herman en Clarissa, na het concert een restaurant willen opzoeken, kruist de bus uit Schabbach hun pad. In de bus heeft iemand net een telefoontje gehad dat Rudi Molz, de cafebaas uit Schabbach, is overleden. Het is een huisvriend van Herman en Clarissa. De duurzame en hartverwarmende relatie tussen Rudi en Lenchen is vaak onderwerp van gesprek geweest. Nu heeft de dood hen gescheiden. Dit sterven herinnert Clarissa scherp aan de permanente bedreiging van haar eigen leven en liefde. Voordat ze kunnen afreizen naar de Hunsrück voor de begrafenis duikt de moeder van Clarissa, mevrouw Lichtblau op. Enigszins in paniek is ze het bejaardenoord in Wasserburg ontvlucht; ze kon het onder al die "stervenden" niet meer uit houden. Clarissa is ontvankelijk voor haar signaal van

angst en begeleidt haar terug naar Wasserburg in de hoop haar te verzoenen met haar verblijf daar. Herman gaat alleen met de auto op pad naar Schabbach.

Voor hij daar aankomt koopt hij in Simmern bloemen voor de overledene. Als hij langs een fotozaak loopt ziet hij in de etalage een grote foto van Rudi en Lenchen, gemaakt ter gelegenheid van hun gouden huwelijk¹. Ze zitten in het veld voor twee enorme lindebomen. Herman koopt de foto en rijdt –op weg naar de begraafplaats- langs de plek waar de twee lindes staan. Het is prachtig weer en hij stapt uit. Omdat hij moe is gaat hij even in de schaduw onder aan bomen zitten en valt hij in slaap. In zijn droom beleeft hij vast zijn terugkeer in het dorp. Hij komt de overleden Rudi tegen, die hem een toekomst voorspelt, die hij niet begrijpt. Heel even wordt hij wakker, maar hij valt weer in slaap. Dan ziet hij niet alleen Rudi, maar nog veel meer doden. Niet alleen het beeld van de doorkist van zijn moeder in een stortbui midden op de Dorpsstraat komt boven, ook de gezichten van Anton, van Ernst, van Matko en van Lutz, de vader van zijn kleinzoon Lukas, herkent hij. Door dit alle komt hij bijna te laat voor de begrafenis van Rudi. Zowel met vreugde als met pijn merkt hij hoezeer deze begrafenis verschilt met die van zijn broer Anton. Iedereen uit het dorp is er. Ook mensen die hem nauwelijks gekend hebben, bewijzen hem de laatste eer. De pastoor herinnert aan de onvoorwaardelijke liefde die Rudi al in zijn jeugd had opgevat voor zijn Lenchen. Geëmotioneerd wandelt Herman over het kerkhof en staat stil bij de graven van al zijn familieleden.

6.1.3. De aardschok en het museum

Daarmee is Hermans geboortegrond nog niet tot rust gekomen. Door een plotselinge aardschok verzinkt Ernst zijn schilderijenverzameling in de aardbodem, zijn kunstschaten die waren opgeslagen in een leisteengroef. Dat is extra dramatisch omdat de gemeenteraad van Schabbach was teruggekeerd op haar schreden en het museum-project- nu onder zakelijke leiding van Lulu, toch nog had goedgekeurd. Door de bouwwerkzaamheden zijn de dragende wanden van de leisteenstol afgebroken. Een onderaards meer heeft daarna zijn enorme watermassa's in de grot gestort, waarna vervolgens het hele terrein aan de Goldbach is overspoeld. Met ware doodsverachting slaagt Lulu erin haar zoontje Lukas en zijn kindermisje te redden van de verdrinkingsdood.

De catastrofe heeft ook gezorgd voor enorme scheuren die dwars door het dorp Schabbach lopen. Om ze te dichten laat de gemeente in paniek een enorme rij vrachtauto's met betonspecie komen, dat in de scheuren wordt gestort. Langzaam zakt de smurrie in de grot onder het dorp. De kluis waarin zich de schilderijen van Ernst bevinden worden begraven onder het snel hard wordende beton. Lulu die wanhopig nog een keer de grot is ingegaan, moet vaststellen dat de "Nibelungenschat" van Ernst voor altijd verloren is gegaan. Daarmee is ze ook haar baan kwijt. Gedeprimeerd keert ze met Lukas terug naar haar huis in Keulen.

6.1.4. Het feest van Gunnar

Met het idee van Gunnar loopt het beter af. Met succes weet hij vanuit de gevangenis een vlekkeloos feest in het Gündersodehuis te organiseren. Dankzij hem zullen alle bekenden uit

¹ Een gouden huwelijk houdt in Nederland in: 50 jaar getrouwd. Echter in deel 1 zegt Rudi Molz tegen Gunnar (bij de verkoop van zijn oude gele VW) deze heb ik op 15 juni 1966 in Simmern gekocht ter gelegenheid van onze 14^e huwelijksdag. Die trouwdag moet dan op 15 juni 1952 geweest zijn, ergo het moet een foto zijn van het 40-jarig huwelijksfeest in 1992, die in september 1999 nog als reclame-object staat te pronken in de etalage van de fotozaak. Een 40-jarig huwelijksfeest heet bij ons een smaragden bruiloft.

1989 elkaar op oudejaarsavond terug zien. Alleen kan hij er zelf niet bij zijn. De Beierse justitie toont geen erbarmen en laat hem de millenniumwisseling in de cel zitten. Gunnar wordt nog een beetje getroost door Nadine, die erin slaagt een kaart met een minispeeldoos (met “de Entertainer”) in zijn cel te krijgen.

Voor het feest is een grote partytent opgezet. Licht en geluid zijn verzorgd door Tillmann en zijn bedrijf. De catering is in handen van de man, waarmee Galina inmiddels getrouwd blijkt te zijn. Verder zien we de moeder van Clarissa, die kennelijk besloten heeft Herman eindelijk in genade te aanvaarden. Zoon Arnold van Clarissa is er met zijn zwarte vrouw Gemma uit de States en hun tweelingdochters. De zoons en dochters van Anton Simon zijn er. Dieter wel heel uitdrukkelijk door een in een act te laten uitkomen dat hij homoseksueel is. Hartmut en Mara zien na een aantal jaren Galina terug. Optische Werke Simon is inderdaad failliet gegaan. Hartmut en Mara zijn al enkele jaren verhuisd naar Hamburg, waar hij aan de slag kon in de wijnhandel van zijn schoonvader. In die hoedanigheid blijkt hij de man van Galina al te kennen. Galina wil met haar man terug keren naar Rusland om in Sint Petersburg een restaurant op te zetten. Opeens zien we ook de zogenaamde schuwe buurvrouw uit Berlijn, die door Gunnar is uitgenodigd. We zien Udo en Jana en hun volwassen zonen, maar Udo vertelt Tillmann dat hij bij Jana weggaat voor een jonge vrouw. Tenslotte komen ook nog Tobi uit Dresden aan, met zijn gehandicapte dochter Anna. Het feest is compleet en dat alles bij liederen, sketches en een enorm vuurwerk boven de Rijn.

6.1.5. Het laatste beeld

Lulu heeft oudejaaravond samen met haar oude vriend Roland doorgebracht in Frankfurt. Haar zontje is bij oma en opa op het grote feest. Roland heeft aids en weet dat hij gauw zal sterven. Als Lulu op nieuwjaarsmorgen in de mist aankomt bij het Günderodehuis, hoort ze Lukas die een sonatine van Mozart speelt. De jongen is een muzikaal talent. In de luwte van het Sylvesterfeest heeft hij het hele stuk ingestudeerd. Lulu huilt van ontroering, maar ook van treurnis en radeloosheid. Dat is het allerlaatste beeld van de Heimattrilogie.

6.2. Beschouwingen

6.2.1. Echo's uit H1 en DZH

Vanaf het moment dat Herman op weg gaat naar de begrafenis van Rudi Molz bevat de film duidelijk een aantal parallellen met het laatste deel van HEIMAT 1.

Herman slaapt in onder de dubbele lindeboom en ontmoet in zijn droom de overleden Rudi Molz. In een tweede droomscene ziet hij – op een symbolische plaats in een symbolische situatie- alle personen die in het verloop van H3 gestorven zijn. Deze herinnert aan het laatste deel van Heimat 1, waarin de pas overleden Maria –met de uitstraling van een engel- in een zaal alle overleden mensen die haar dierbaar waren terugziet. In 1982 kwam Herman –ook wat te laat – ook met de auto ook vanuit München voor haar begrafenis. Hij was het zelf die toen tegenover de doodkist van zijn moeder kwam te staan in de stromende regen. Het was ook Herman die in 1982 na de begrafenis nog even over het kerkhof liep en toen vroeg waar zijn familieleden lagen. Die opnamen werden overigens op een ander kerkhof gemaakt. Ook de kruisen en de teksten op de graven waren niet dezelfde.

Meer een grapje is de scene waarin Herman met zijn bouquet bloemen door Simmern loopt. Hij dan voorbij een bioscoop (de Prowinzkino), waar (blijkens de affiche) de film Heimat blijkt te draaien.

6.2.2. Enkele veronderstellingen over de titel:'

Veronderstellingen:

- Het heeft te maken met de zware aanvaring tussen Schabbach en de familie Simon in de delen 5 en 6, waardoor Herman niet meer terug kan keren naar de tijden, waarin hij hartelijk welkom werd geheten "alsof hij slechts even weg was geweest". Zijn heimat Schabbach is voor hem voor altijd verloren gegaan.
- Wie verliet(en) Schabbach? Hartmut en Mara zijn vertrokken. Belangrijker nog : Anton, Ernst en hun bedrijven zijn allemaal weg..De speciale plaats die de familie Simon innam in Schabbach bestaat niet meer. Het gekke is dat Herman en Clarissa niet weggetrokken zijn, terwijl Herman er eigenlijk nooit echt geweest is.
- Met Rudi Molz gaat een van de laatste vertegenwoordigers van het oude Schabbach verloren. Met hem verliest Herman zijn laatste band met het dorp van zijn jeugd. Zo neem Herman net als Reitz zelf afscheid van Schabbach, ook al is afstand in meters tot zijn huis boven de Rijn niet gewijzigd.

In de documentaire van Uwe Kastenholz "*Schabbach ist überall*" (uitgezonden door de SWR op 11 december 2004) geeft Reitz zelf en hel andere uitleg aan de titel van dit zesde deel. Hoezeer hij geboeid is door de verteltrant van Heimat, waarmee hij eeuwig door zou kunnen gaan, hij is het zat om met Duitse televisiezenders te moeten vechten over het budget. Elke alinea in het draaiboek moest gerechtvaardigd worden en dat wil ik niet nog een keer meemaken. Daarom is het "Afscheid van Schabbach".

De titel van deze episode heeft dus op meer betrekking dan alleen de handelingen in de film; het zou het afscheid zijn van een groot project., van een levenswerk, ja zelfs van een periode in de Duitse filmkunst.

6.2.3. Twee scènes

De begrafenis van Rudi Molz is een zeer ontroerende scene. Hij is waarschijnlijk de enige mens die twee graven heeft op deze wereld. Dominee Dahl spreekt woorden aan het graf die de ingehuurd figuranten spontaan betraande ogen bezorgen.. Hier had de film wellicht afgesloten kunnen worden.

Een opmerkelijke scene is het kopen door Herman van een grote foto van Rudi Molz en zijn vrouw. De verkoopster herkent hem van school en informeert naar leraren die ze allebei gehad hebben. Ze wisselen herinneringen uit en Herman vertelt dat hij op weg naar school in Simmern altijd langs de twee linden is gefietst die als decor dienen voor de foto van het echtpaar Molz. In deze scene zie je dat Herman met warmte terug denkt aan zijn jeugd. Dat is een van de zeer weinig keren dat hij dat doet. Vlak na aankomst in november 1989 vertelt hij Clarissa waar hij ene Gudrun probeerde te kussen, die echter de voorkeur gaf aan Horst. Als Herman vanuit Simmern met de auto langs de twee linden rijdt, is het zuiver om een stukje jeugdgevoel op te roepen.

6.2.4. De geschiedenis van de grot die instort

Dwars door de sentimentele stemming van de begrafenis van Rudi Molz laat Reitz de aarde beven en de lesteengrot instorten, waar Ernst zijn schilderijenverzameling is opgeslagen. Sommigen kijkers vragen zich af waarom Reitz ons op de momenten, waarop wij ons het meest verwant voelen met de familie Simon, zo wil ontzuichten met enigszins lachwekkende, kitscherige scènes. In Heimat 1 was dat de lange polonaise van de dronken

Schabbachers door de huizen, nu om een stukje would-be rampenfilm over de gevolgen van de verschoven stollen.

De hele geschiedenis van de leisteengrot, waarin een onneembare schilderijenkluis zou zijn gebouwd, was van stond af aan al wat verdacht. Het verhaal loopt in stijl af: overtrokken en fantastisch. Er schijnt een parallel te zijn met de Nibelungenschat (waarvan buiten Duitsland weinigen de betekenis weten) , maar hoe dat ook zij geloofwaardig was het zeker niet. Zeker in Heimat verwacht je zo'n uitstapje naar de fantasiewereld van Hollywood niet. We genieten van Heimat het meest wanneer het om minder sensationele beelden gaat: beelden uit het dagelijks leven. We moeten ons kunnen verplaatsen in de scènes.

Een kluisdeur vlak bij het huis van Ernst, die door niemand ter wereld te kraken is: o jé. Nou was dat nog te verteren als er niet die instorting op was gevolgd. Hier werd megadrama geënceneerd met vloedgolven en levensgevaarlijk ogende capriolen. Het gegeven dat film illusie is, druipt er hier iets te overdreven af. Je ziet ongemerkt de korpsen van de vrijwillige brandweer voor je die in korte tijd een enorme watermassa moeten produceren..

6.3. Het einde

6.3.1. Het open slot

Het slot zit vol melancholie en tweeslachtigheid. De film eindigt met het betraande gezicht van Lulu. Ze is haar baan kwijt. Haar vriend en zijn dood, ze is alleenstaande moeder. Toch is ze er net getuige van geweest dat haar kleine zoon net muziek van Mozart op een prachtige manier heeft gespeeld. Ze realiseert zich haar grote verantwoordelijkheid. Ze is melancholisch en vertwijfeld , maar ze heeft toch ook hoop. Net als Maria in Heimat 1 heeft ze een genie onder haar hoede. Het verhaal kan opnieuw beginnen.

Maarten van Bracht in de VPRO-gids:

Tijdens de millenniumwisseling komen op het oudejaarsfeest alle personages weer sámen, maar van een happy end kan geen sprake zijn: Gunnar zit nog steeds in de bak en de arme Lulu zou je als kijker meer gunnen dan haar sombere perspectief. Wat resteert is resignatie, een beetje kunst en familiebanden. :

Reitz: 'Maar de vraag is, wat gun je haar dan? Op nieuwjaarsmorgen zegt ze tijdens die wandeling in Frankfurt tegen haar vrienden dat ze geen geld, baan, connecties noch een relatie heeft. Natuurlijk gun ik haar dat allemaal, want dit zijn elementaire behoeften, geen luxe wensen. Lulu heeft als architecte hartstochtelijk aan het museum van haar Oom Ernst gewerkt. Miljoenen vinden tegenwoordig geen emplooi meer op hun vakgebied Dit maatschappelijk probleem moet worden opgelost, omdat zeer velen er doodongelukkig onder worden. Lulu raakte ook bevriend met de architect van het museum, maar koos niet voor een relatie met hem. Ze staat voor heel veel mensen die het nieuwe millennium bezorgd en somber tegemoet zien; ze voelen zich onzeker, onveilig en bedreigd, ook fysiek, maar ze kennen de vijand niet, die blijft onbestemd. Men zoekt bescherming, zonder te weten tegen wie of wat. Deze onzekerheid is nog het ergst. Maar Lulu heeft een muzikaal begaafd kind,; Lukas, dat de hoop belichaamt. Hij is een Hoffnungsträger. Ik kan mijn publiek op dit moment niet meer bieden, ik heb geen antwoorden. Dat is niet mogelijk. Wel hoop ik dat men gaat bedenken hoe dit vacuüm, deze leegte in ons bewustzijn kan worden gevuld.'

Het feitelijke einde van de film is dus open en dat vindt een behoorlijk grote groep kijkers teleurstellend. Zij hadden graag gezien dat aan het eind van de film het gevoel werd opgeroepen dat er een kring gesloten werd. Reitz heeft in meerdere interviews gezegd: H3

levert geen antwoorden op. Maar na 24 delen mag je toch wel de vraag stellen: hoe loopt het nu eigenlijk af., zo werd gesteld. Nu wordt de suggestie gedaan: laten we eens zien of het eind van het zevende (niet bestaande) deel wellicht het eind van het verhaal kan brengen. Er blijven dus mensen achter met vraagtekens op het gezicht. Na het laatste deel zijn er voor hen meer vragen open, dan beantwoord. Hun behoefte aan “Heimat” , dat Schabbach dat overal en nergens is, is niet voldoende bevredigd..

Maar er zijn ook andere meningen: Reitz heeft niet alleen een Tolstoiaanse visie op de geschiedenis, de krachten die door beweging in gang gezet worden, maar ook een cyclische benadering. De dood is alom, maar er steeds ook nieuw begin. De subtitel zou dan ook kunnen zijn: Kroniek van begin en einde.

Reitz laat helder zien wat er aan de hand is in onze tijd. Niets is meer zeker en duidelijk. We kunnen alles kiezen in ons leven: willen we een relatie of juist niet, een opleiding, kinderen, etc. Dit keuzevraagstuk zorgt enerzijds voor een gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid, maar zorgt ook voor haar eigen problemen. Wat gebeurt er als we de verkeerde keuze maken? We hebben niet de vrijheid om de consequenties te ontlopen ? We hebben zoveel vrijheid gekregen dat we er treurig van worden. Het is bijna onmogelijk geworden om rust te vinden. Dit probleem zie je ondergebracht in de figuur van Lulu. Ze heeft geen idee hoe haar toekomst er uit gaat zien. Alles is open, onzekerheid alom.

6.3.2. Toch een vervolg?

Dramaturgisch gezien heeft Reitz zoveel opties op een vervolg open gelaten dat het nauwelijks geloofwaardig is dat hij hiermee een definitief eind aan zijn vertelling had willen maken. Hoe gaat het verder met Lulu en Lene, met Tillmann en Moni, Hartmut en Mara, met Galina en haar kok, met Tobi en zijn gezin en natuurlijk met Herman en Clarissa? Een volgende cyclus moet toch geen enkele probleem zijn. Vele kijkers zijn graag bereid om suggesties aan te dragen.

Het echte einde van Heimat zit natuurlijk verborgen in het plan van Reitz om via de laatste scène (Lulu voor het venster) terug te gaan in de tijd en (niet gebruikte) beelden uit de drie Heimat series te groeperen tot een afronding van onze visie op de familie Simon. Een Dejavue gevoel zal ons overvallen bij voorkeur zonder spektakel.